

LASTE KOGEMUSED INTERNETIS LEVIVA VÄÄRINFOGA

2021. AASTA LASTE NÕUANDVA PANEELI TULEMUSED

Detsember 2021

SISUKORD

3

SISSEJUHATUS

12

INFOGA KOKKUPUUTUMINE JA
INFO JAGAMINE

22

ALLIKAD JA
USALDUSVÄÄRSUS

27

ENDA JA SÕPRADEGA SEOTUD
VÄÄRINFO

31

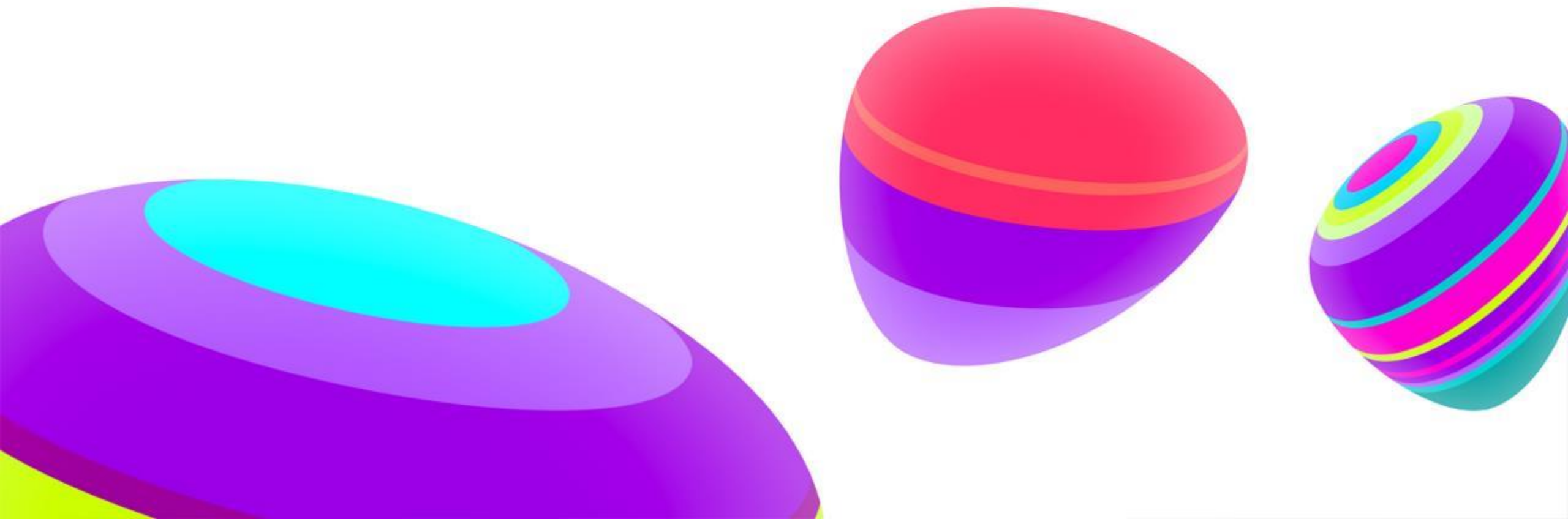
FAKTIDE JA INFO KONTROLLIMINE

39

LISAD

SISSEJUHATUS

UURINGU KOKKUVÕTE

Kõige levinum väärinfo, millega lapsed ja noored on kokku puutunud, on klõpsusööt (*clickbait*). Enam kui **70%** lastest on näinud pealkirju, mis on ahvatlevamad kui pealkirja taga olev sisu. Veelgi tõsisema kaaluga väärinfo liik on võltsuudised, mida on näinud enam kui **50%** lastest ja noorest.

Laste Nõuandva Paneeli uuringu raames läbi viidud koosloome töötubades osalenud laste lugudest näeme, et väärinfoga kokkupuutumine tekitab emotsionaalseid haavu. Covid-19 ja kliimasoojenemine on oma tegelikkuseski piisavalt hirmutavad ning nende teemadega seotud liialdused ja valeinfo tekitavad lastes kartust enda ja oma pere turvalisuse pärast.

Teine murettekitav valdkond on kokkupuutumine petuskeemidega. Mitmed lood rääkisid sellest, kuidas lastelt on välja petetud raha või mängudes kasutatavaid maksevahendeid. Internetis on lihtne langeda pealtnäha ahvatlevate pakkumiste ohvriks.

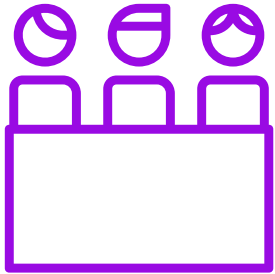

UURINGU KOKKUVÕTE

- Väärinfo, eelkõige sensatsioonihõngulised või põnevust pakkuvad uudised võivad levida väga kiiresti. Kaks kolmandikku lastest jagab internetist leitud infot, kuid vaid kolmandik neist kontrollib enne jagamist, kas info vastab tõele.
- Ligi **neljandik** lastest on kokku puutunud olukorraga, kus nende kohta on internetis levitatud valesid. See on varjatud probleem – vaid vähem kui pool lastest rääkis sellest oma vanematele.
- Faktikontroll ei ole lihtne tegevus. Ligikaudu **45%** ütles, et nad teavad, kuidas enamikel juhtudel väärinfot ära tunda, kuid sama suur osa tunneb end selles osas ebakindlalt. Murettekitav on asjaolu, et pool 11-17-aastastest lastest viies riigis ütles, et nad ei ole koolis faktikontrolli õppinud. Just selles küsimuses on riikide vahelised erinevused kõige suuremad: kui Rootsi lastest ütles 29%, et koolis ei ole neile faktikontrollist räägitud, siis Leedus vastas selliselt 63% lastest.
- Pärast küsitlusele vastamist võtsid lapsed osa koosloome töötubadest, mille tulemusel töötasid nad välja interneti kasutamisega seotud **soovitused** oma eakaaslastele:
 - Kontrolli leitud infot vähemalt kolmest erinevast allikast, enne kui seda teistega jagad
 - Räägi oma õpetaja või vanemaga, kui puutud kokku infoga, mis teeb sind ärevaks või tekitab hirmu. See info võib olla võltsuudis või valede levitamine.
 - Ole eriti ettevaatlik infoga, mis levib sotsiaalmeedias

LASTE NÕUANDEV PANEEL

Tehnoloogia ja kommunikatsioonivõrkude kiire areng on loonud noortele võimaluse olla internetis kogu aeg, ajast ja kohast sõltumata. Paljudel lastel on internetiühendusega nutitelefonid. Internet on muutunud laste elu lahutamatuks osaks.

Laste Nõuandev Paneel (CAP) on Telia Company algatus, mida viiakse läbi koostöös lastekaitseorganisatsioonide ja koolidega Skandinaavia ja Balti riigis. Laste Nõuandva Paneeli eesmärk on mõista, kuidas lapsed näevad digitaalset maailma, kasutades teabe kogumiseks kvantitatiivsed ja kvalitatiivseid koosloome meetodeid.

Aina keerulisemaks muutuvad maailmas on üha olulisem, et lastel oleks oskused, mis aitavad neil leida internetist õiget infot ja seda kontrollida. 2021. aasta Laste Nõuandev Paneel keskendus laste õigusele saada teavet, uurides laste kogemusi seoses internetis leviva väärinfoga. 2021. aasta sügisel viidi läbi seda teemat käsitlev kaheosaline uuring. Uuringu esimeses osas viidi läbi internetiküsitlus viies Skandinaavia ja Balti riigis 5 027 11-17-aastase lapse ja noore seas ning uuringu teises osas korraldati 502 12 ja 15-aastase lapse osalusel koosloome töötod, kus nad jagasid oma kogemusi.

Kõik elektroonilised küsimustikud sisaldasid teavet kohalike lastekaitseorganisatsioonide kohta ning ülevaadet kontaktandmetest, mille kaudu lastekaitseorganisatsioonide poole abi saamiseks pöörduda.

Osalevad organisatsioonid

Laste Nõuandva Paneeli peamine koostööpartner on rahvusvaheline lastekaitseorganisatsioon **Maailma Lastekaitse Fond (World Childhood Foundation)**, kes tagab professionaalse lähenemise lastega töötamiseks ja nende arvamuste kogemiseks. Kohalikul tasandil osalesid uuringus **Eesti Lastekaitseliit**, **Save the Children Soome** ja **Dross Internets** Lätis.

Uuringu tehnilise poole eest hoolitses uuringu ja analüüsifirma **Ipsos**, kes koostas ka uuringu lõppraporti.

Uuringu tulemuste levitamine

Käesolevas raportis avaldatud uuringu tulemusi jagavad Telia Company ja projektis osalenud partnerid ka jätkutegevuste raames erinevate kanalite kaudu. Telia Company kutsub üles algatama teemakohaseid arutelusid IKT valdkonnas, lastekaitsega tegelevate organisatsioonides ja ühiskonnas laiemalt.

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen
Save the Children

DROSS
INTERNETS.LV

EESSÕNA MAAILMA LASTEKAITSE FONDILT

Tänane maailm muutub kiiremini kui üks lapsevanem suudab kaasas käia oma lapse arenguga tema esimestest sammudest kuni noore teismeliseani. Kaasaja lapsed kasvavad üles koos arvutite, tahvelarvutite ja nutitelefonidega. Uutest kontseptsioonidest arusaamine ei valmista neile mingeid raskuseid ja nad kohanevad muutuva keskkonnaga intuiitiivselt, ilma pingutuseta. Lapsed haaravad kinni ja loovad ise uusi võimalusi digimaailmas, mis on nende elu lahutamatu osa. Enam ei ole selget piiri digimaailma ja füüsilise maailma vahel, on vaid üks maailm - tänapäeva maailm.

Teisalt on pidevalt muutuv maailmas ka üks kindel asi: täiskasvanute vastutus hoolitseda laste turvalisuse eest. Maailma Lastekaitse Fond on kaks aastakümnet töötanud selle nimel, et lastel oleks turvaline. Turvalisusel on mitmeid tahke, mille hulka kuulub ka õigus olla kaitstud väärinfo eest. Teame, et väärinfot levitavad nii täiskasvanud kui lapsed. Lapsed puutuvad väärinfoga kokku sama palju kui täiskasvanud. Meie kui täiskasvanute vastutus on õpetada lastele, kuidas infot kontrollida ning väärinfot mitte levitada.

Väärinfo leviku põhimõte on ühesugune nii digimaailmas kui füüsilises maailmas – mida kaugemal on algallikas, sest suurem on risk, et info on moondunud või väär. Nii nagu omal ajal levisid paberil kettkirjad, levib ka tänapäeval väärinfo laste hulgas väga kiiresti ning kaasaja digiühenduste maailmas on see kiirus kordades suuremgi.

2021. aasta Laste Nõuandva Paneeli käigus läbi viidud uuringu tulemused näitavad, et enamus lapsi kontrollib allikad, kui tegemist on koolitöödega, kuid kui info puudutab kedagi, keda isiklikult tuntakse, näiteks klassikaaslast, kontrollitakse infot väga harva. Tuttavatega seotud info on valdkond, kus lapsed on eriti ohustatud. Jagatud pilt või kuulujutt võivad last kahjustada nii lühemas kui pikemas perspektiivis. See asjaolu koos teadmise, et inimesed ei ole internetis kuigi allikakriitilised, vähendab turvatunnet. Sellest tulenev ebakindlus teeb omakorda lihtsamaks ohvrite leidmisel neil, kelle kavatsused ei ole head.

Me saame lapsi toetada, paludes neil kirjeldada ja seletada oma maailmas toimuvat ning jagada meiega oma kogemusi. Me saame luua usaldavaid, aususel põhinevaid suhteid, kus täiskasvanud loovad koos lastega uusi ühiseid häid kogemusi ning võtavad vastutuse kaitsta lapsi väärinfo eest. Hoidkem seda üht kindlat asja pidevalt muutuv maailmas. See on meie kui täiskasvanute kohustus.

Susanne Drakborg
Programmijuht
MAAILMA LASTEKAITSE FOND
www.childhood.org

ANDMEKOGUMIS- JA ANALÜÜSIMEETOD

Uuringus välja toodud kvantitatiivse analüüsi tulemused toetuvad küsitlusele, mis viidi läbi 11-17-aastaste laste ja noorte seas Soomes, Rootsis, Eestis, Lätis ja Leedus. Küsitlus viidi läbi Norstati internetipaneelidena kuues keeles, sh Balti riikides vene keeles. Norstati uuringupaneelid toetuvad juhuvalimile, kuid käesoleva uuringu raames kasutati sihipärast valimit (teatud vanuses laste vanemad).

GDPR reeglid sätestavad, et uuringupaneelides osalejad peavad olema vähemalt 18-aastased ja alla 16-aastaste lastega läbi viidud intervjuude puhul peab olema saadud nõusolek lapsevanemalt või seaduslikult hooldajalt. Seetõttu koostati esialgne valim vaid lapsevanematest. Pärast seda, kui lapsevanem oli andnud nõusoleku, et tema laps osaleb uuringus, anti lapsele uuringus osalemiseks nutiseade. Enne küsimustele vastamist pidi laps samuti andma nõusoleku uuringus osalemiseks.

Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 14-25. oktoober 2021. Üksikute intervjuude pikkuseks oli ligikaudu 8 minutit.

Lapsevanematel oli võimalus näha kõiki küsimusi enne nutiseadme lapsele andmist ja lastel ei olnud kohustuslik vastata kõikidele küsimustele. Raportisse ei ole kaasatud vastamata jäetud küsimused, seetõttu ei ole joonistel näidatud ridade summa 100%.

Tulemused on esitatud kaalumata andmete alusel protsentides, välja arvatud juhul, kui ei ole märgitud teisiti.

Tulemused on enamasti esitatud „Top 2 Box“ (T2B) ja „Bottom 2 Box“ (B2B) põhimõttel, sisaldades viie palli skaalal kahte kõrgeimat ja kahte smadalaimat tulemust.

Kvantitatiivse analüüsi tulemused põhinevad lugudel, mille koostasid 6., 8. ja 9. klassi õpilased (edaspidi 12-15-aastased). Lood koostati 90 minuti pikkuste töötubade käigus, mille viisid läbi Telia kohalikud esindajad viie riigi koolides. Töötoad viidi läbi 2021. aasta oktoobris ja novembris, lisaks viidi pilootprojektina läbi üks töötuba 2020. aasta märtsis.

Lapsed töötasid 2-3-liikmelistes tiimides ning neil paluti kirjutada lugu oma kogemustest. Töövahendina kasutati Miro Digital Whiteboard'i, mis andis lastele võimaluse illustreerida oma lugu fotode, piltide ja emotikonidega (autoriõiguste tõttu ei ole illustratsioonids raportisse kaasatud).

Lastel paluti valida oma loo jutustamiseks üks teema: *Minu kogemus internetis leviva väärinfoga on seotud ...*

- *Minu hobide ja huvidega.*
- *Maailmas toimuvaga.*
- *Minu enda, minu sõprade või koolikaaslastega.*

Ipsos:

Hanna Agnes Persson
Insight Consultant

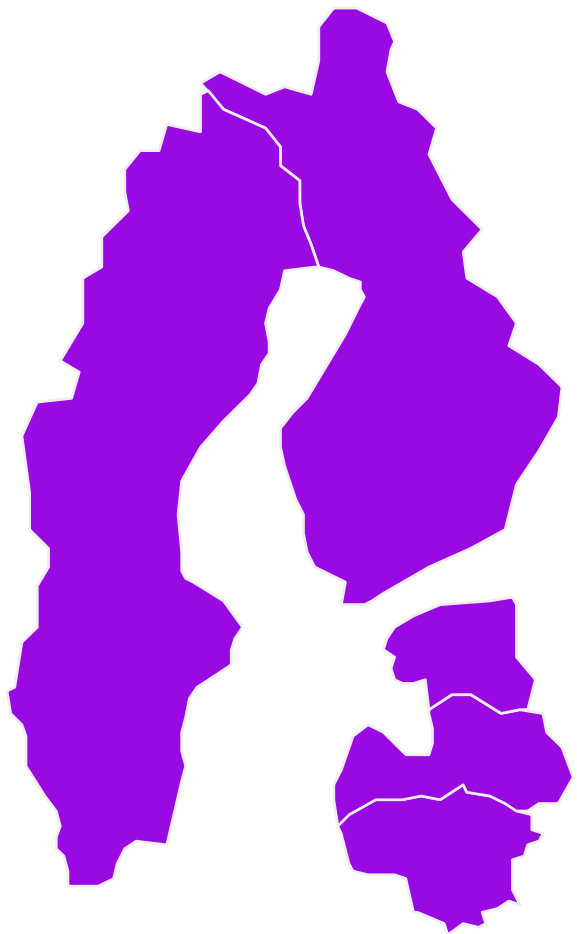
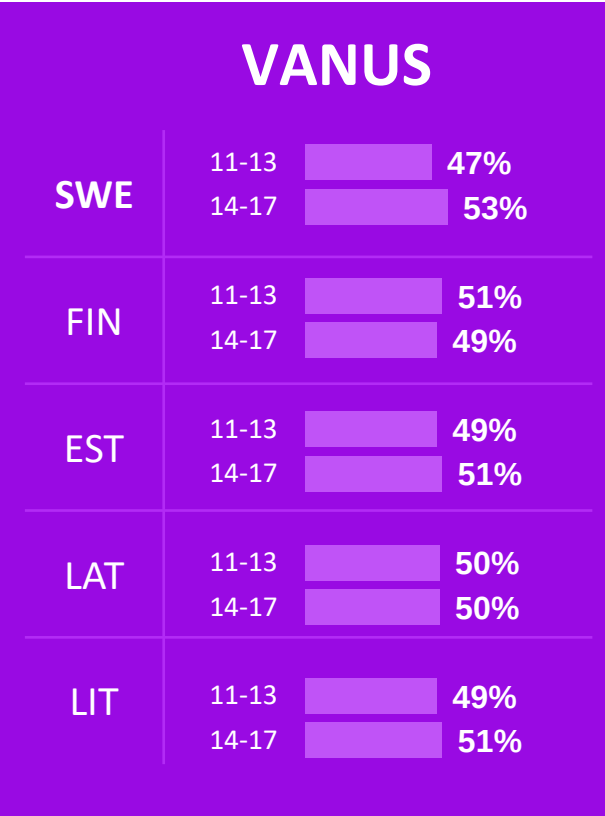
Maria Hedengren
Insight Consultant

Ulf Boreus
Senior Insight Consultant

Reidunn Palmkvist
Jr Research Executive

KVANTITATIIVNE ANALÜÜS: 5 RIIKI, 5 027 OSALEJAT

ROOTSI

Kokku	Poisid	Tüdrukud	Muud
1,007	518	478	11

SOOME

Kokku	Poisid	Tüdrukud	Muud
1,009	517	471	21

ESTONIA

Kokku	Poisid	Tüdrukud	Muud
1,002	493	492	21

LÄTI

Kokku	Poisid	Tüdrukud	Muud	Vastus puudub
1,000	510	467	21	4

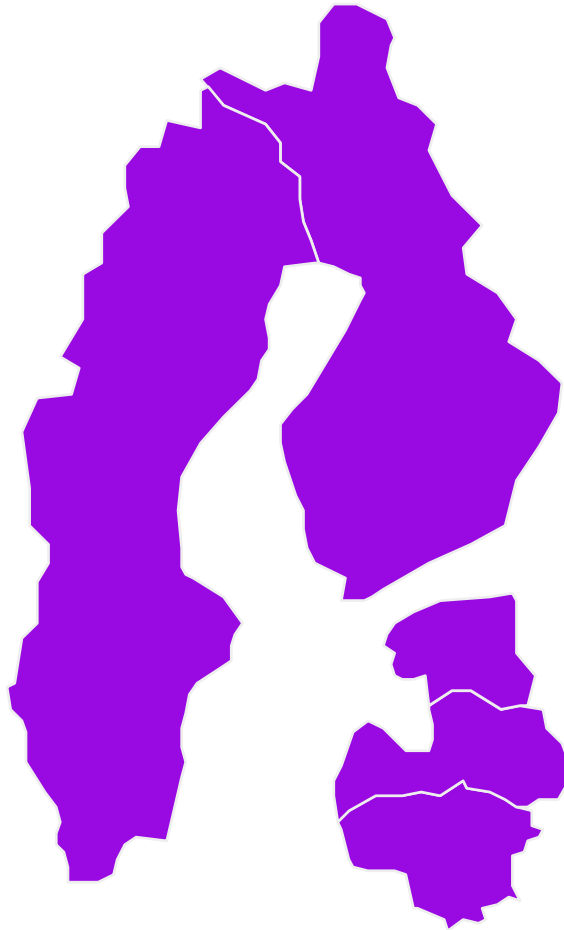
LEEDU

Kokku	Poisid	Tüdrukud	Muud	Vastus puudub
1,009	507	490	21	1

KVALITATIIVNE ANALÜÜS: 5 RIIKI, 502 OSALEJAT

187 lugu
502 õpilast
6. klass: 285 õpilast
8. ja 9. klass: 217 õpilast

ROOTSI: **98 õpilast**

6. klass: 47 õpilast

8. ja 9. klass: 51 õpilast

SOOME: **116 õpilast**

6. klass: 72 õpilast

9. klass: 44 õpilast

EESTI: **110 õpilast**

6. klass: 74 õpilast

8. klass: 36 õpilast

LÄTI: **89 õpilast**

6. klass: 43 õpilast

8. ja 9. klass: 46 õpilast

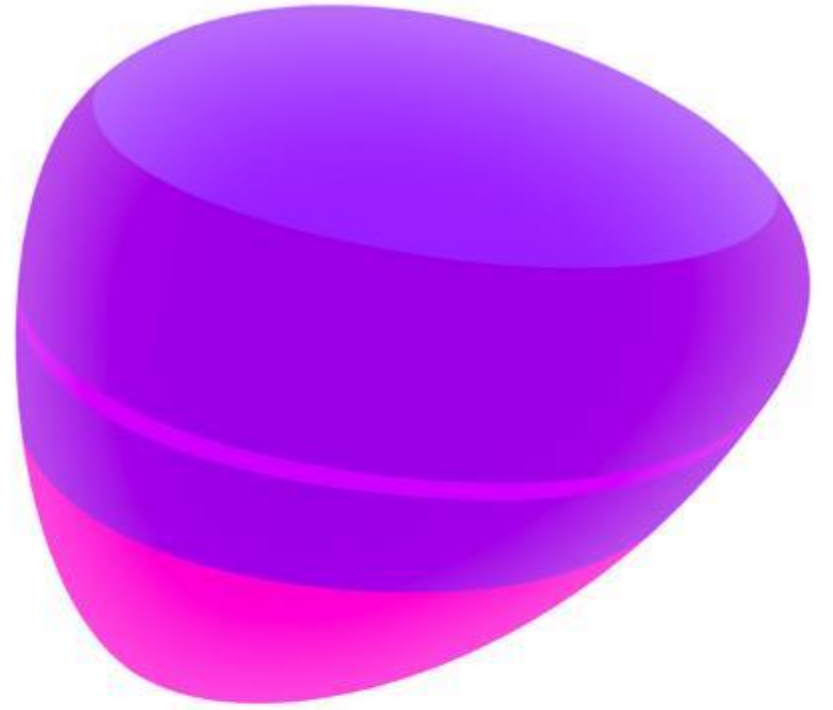
LEEDU: **89 õpilast**

6. klass: 49 õpilast

8. ja 9. klass: 40 õpilast

TULEMUSED

INFOGA KOKKUPUUTUMINE JA INFO JAGAMINE

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

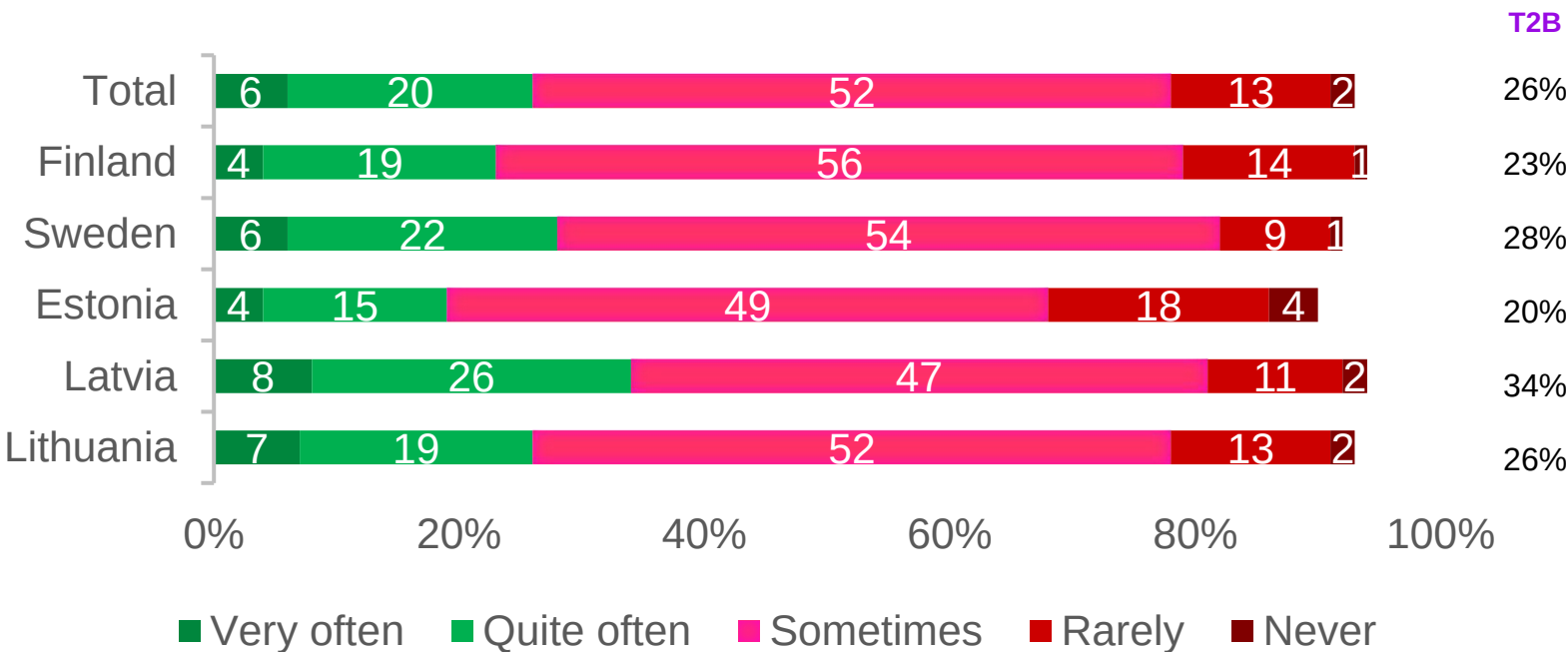

90% lastest ütles, et nad puutuvad aeg-ajalt või sageli internetis kokku väärinfoga

25% lastest puutub väärinfoga kokku väga sageli või üsna sageli

Läti laste kokkupuude väärinfoga on sagedasem võrreldes Eesti lastega

KUI TIHTI PUUTUD KOKKU VÄÄRINFOGA, KUI OTSID INTERNETIST INFOT?

T2B = %, kes vastas 'üsna sageli' või 'väga sageli'

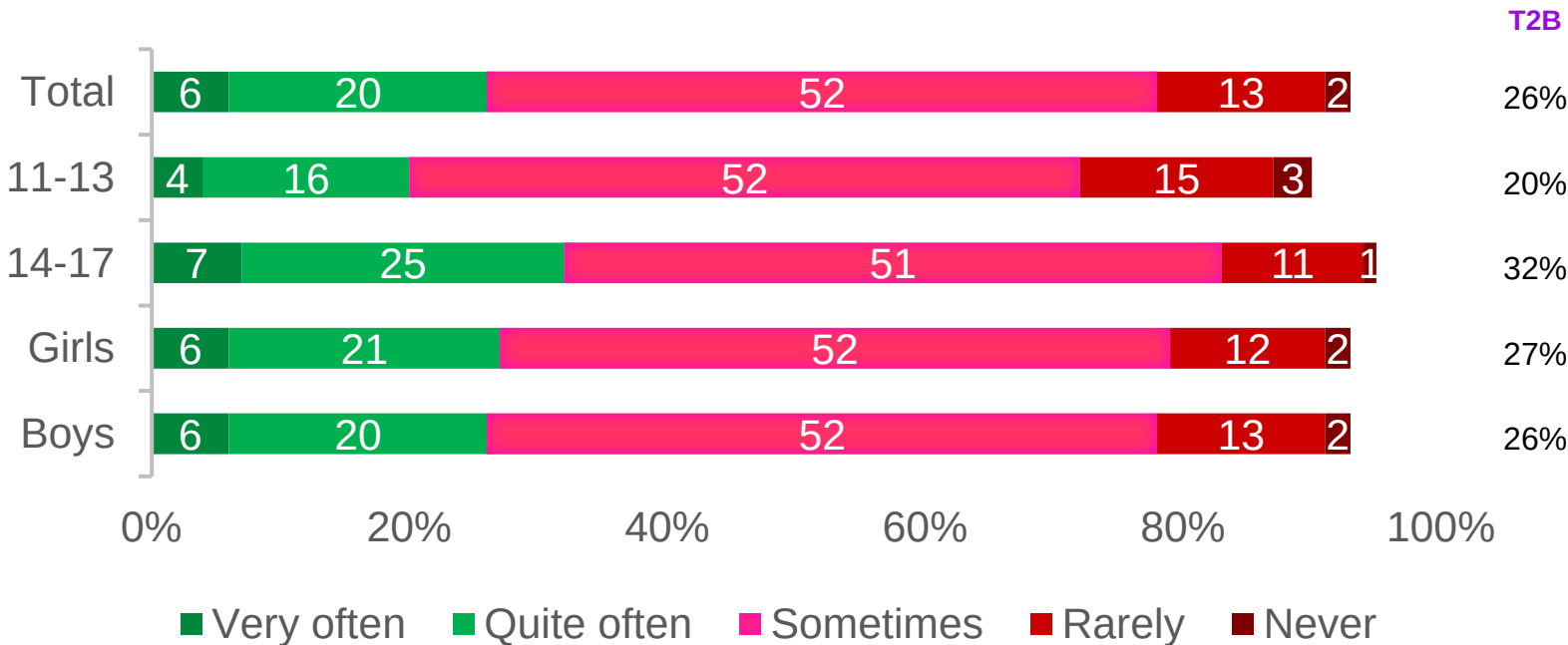

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

14-17-aastased puutuvad väärinfoga kokku rohkem kui nooremad lapsed
Poisid ja tüdrukud puutuvad väärinfoga kokku võrdsel määral

KUI TIHTI PUUTUD KOKKU VÄÄRINFOGA, KUI OTSID INTERNETIST INFOT?

T2B = %, kes vastas 'üsna sageli' või 'väga sageli'

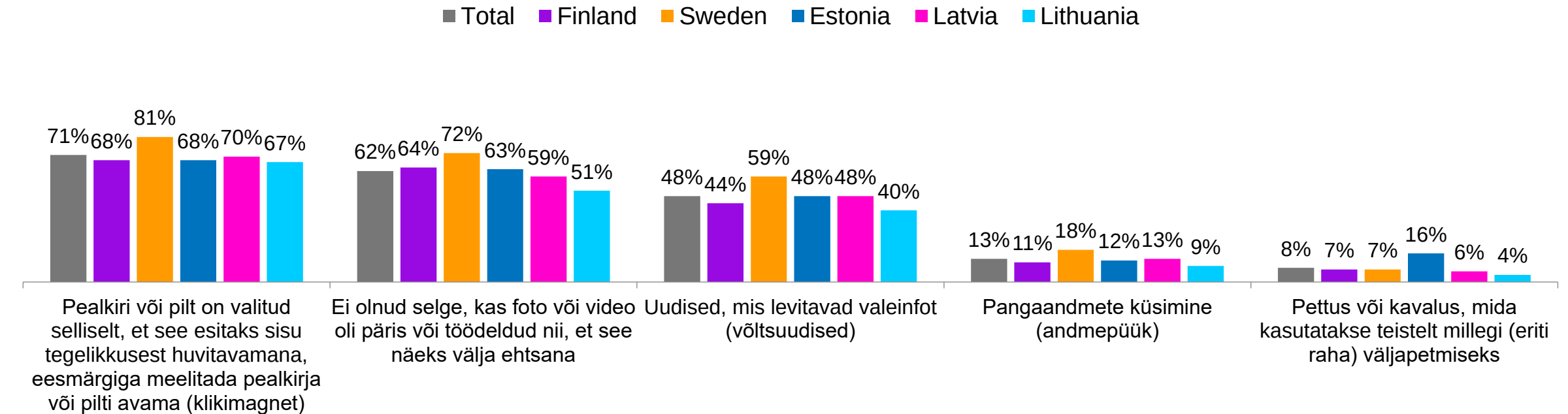
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

7 in 10 children have experienced clickbait in some form. 6 in 10 have encountered a photo or video that has been edited to look real.

Overall, Swedish children have experienced the following to a greater extent than children in the other countries.

KAS OLED INTERNETIS KOKKU PUUTUND MÕNE ALLJÄRGNEVA OLUKORRAGA? – % “JAH”

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002. Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

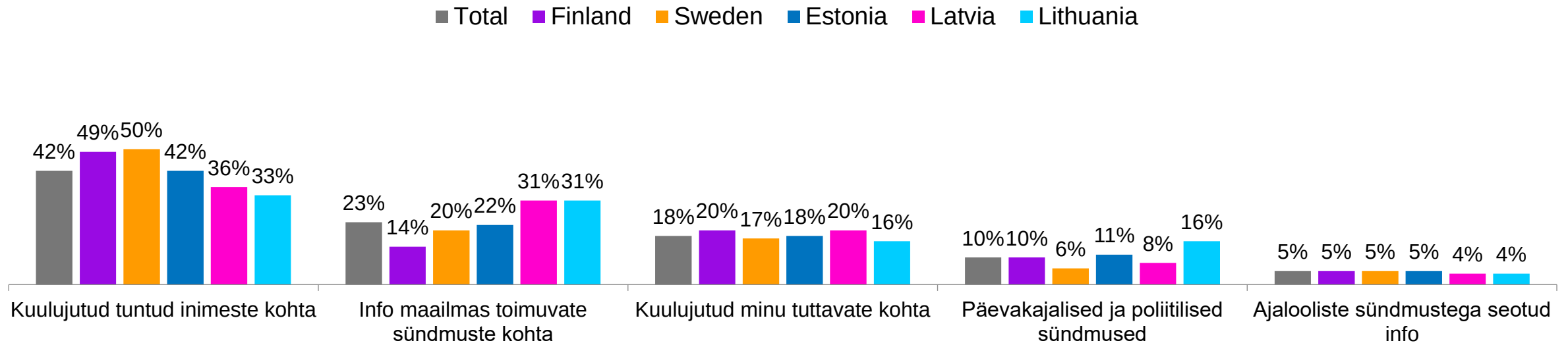
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Kõige rohkem levib laste hinnangul väärinfot tuntud inimeste kohta, teisel kohal on maailmas toimuvad sündmused.

Läti ja Leedu lapsed puutuvad maailmas toimuva kohta leviva väärinfoga kokku keskmisest rohkem

MILLIST TÜÜPI VÄÄRINFOGA PUUTUD KOKKU KÕIGE ENAM?

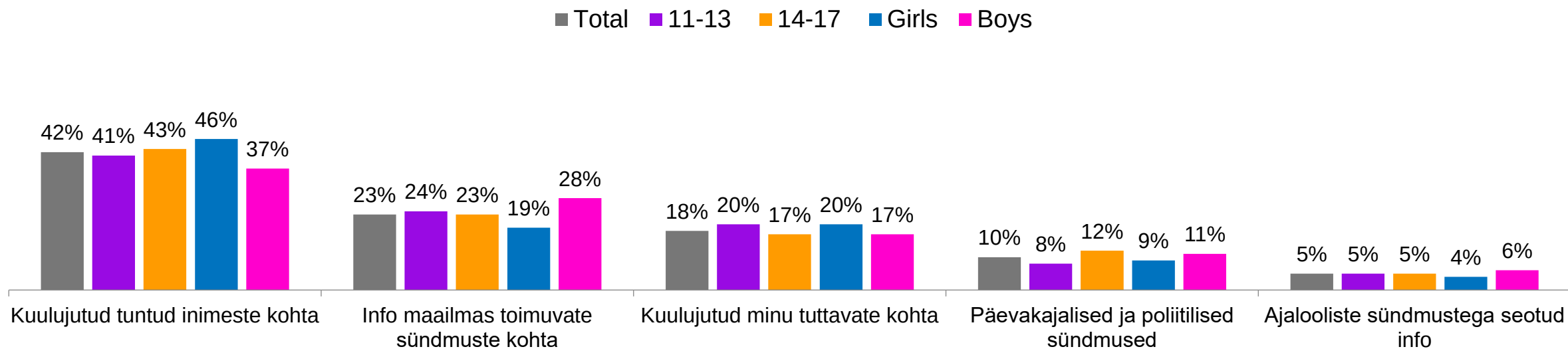

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Kõige rohkem levib laste hinnangul väärinfot tuntud inimeste kohta, teisel kohal on maailmas toimuvad sündmused.

MILLIST TÜÜPI VÄÄRINFOGA PUUTUD KOKKU KÕIGE ENAM?

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

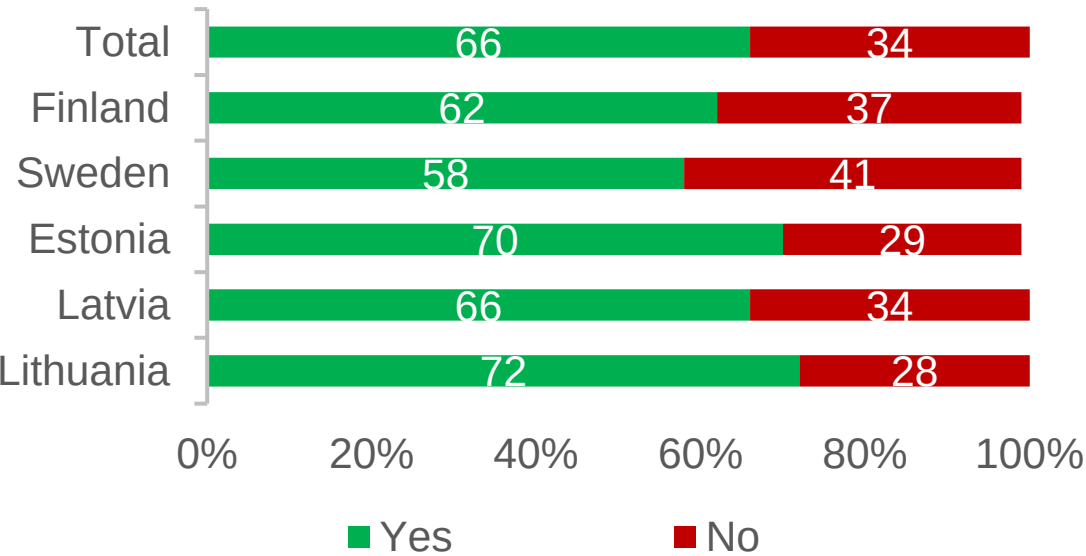
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Pea 70% lastest jagab internetist leitud infot teistega. Võrreldes Skandinaavia riikidega, jagavad Balti riikide lapsed infot keskmisest enam. Kõige vähem jagavad internetis infot Rootsi lapsed.

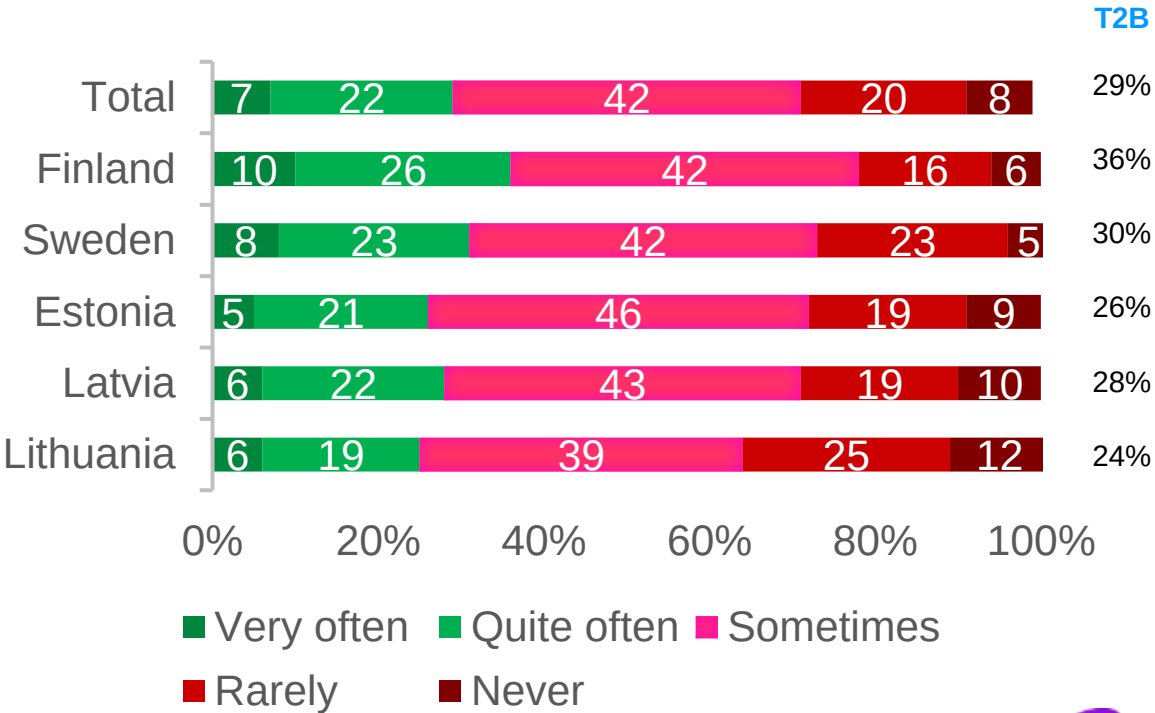
Kolmandik lastest võtab midagi ette, et enne info jagamist selle usaldusväärsust kontrollida.

KAS JAGAD INTERNETIS INFOT TEISTE INIMESTEGA?

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002.
Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

JÄTKUKÜSIMUS: KAS VÕTAB MIDAGI ETTE, ET ENNE INFO JAGAMIST SELLE USALDUSVÄÄRSUST KONTROLLIDA?

Total: 3,300. Finland: 625. Sweden: 589. Estonia: 702.
Latvia: 659. Lithuania: 725.

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

VÄÄRINFO MAAILMAS TOIMUVA KOHTA

Väärinfo maailmas toimuva kohta võib 12-15-aastaseid lapsi tõsiselt häirida ning nende igapäevast elu negatiivselt mõjutada. Teismelised on piisavalt vanad, et mõista ohtude mõju, kuid samal ajal võib olla keeruline eristada internetis levivaid liialdusi tegelikkusest.

Kliimamuutus on tänapäeva laste jaoks keeruline ja hirmutav teema ning väärinfo võib seda hirmu veelgi võimendada. Laste Nõuandva Paneeli raames läbi viidud töötubades kirjeldasid lapsed, kuidas väärinfo neid hirmutab ning äärmuslikel juhtudel sunnib valmistuma eesolevaks katastroofiks.

Covid-19 on samuti laste jaoks hirmu tekitav oht. Lapsed kirjeldavad kokkupuuteid lugudega, mis räägivad sellest, kuidas inimkond on välja suremas. Lisaks on lapsed näinud väärinfot Covid-19 vaktsiini ohtlikest kõrvalmõjudest.

Tõsiste sündmuste kohta leviv väärinfo võib põhjustada lastes stressi ja ärevust. Selle vastu võitlemiseks peavad täiskasvanud laste jaoks aega võtma ja nendega maailmas toimuvast rääkima.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

Vaatasin Youtube'ist videot, kuidas Covid-19 vaktsiin tapab lapsi. Videos oli palju surnud lapsi. Ma olin väga häiritud. Mina olen vaktsineeritud ja et ma olen endiselt elus, saan tervet mõistust kasutades aru, et see video levitas väärinfot.

(15-aastane osaleja Soomest)

Loen internetist, et liustikud sulavad ja uputavad kogu planeedi. Arvates, et see vastab tõele, hakkasin seda infot paaniliselt levitama sõprades seas ja koolis. Minu klassikaaslased hakkasin kokku panema seljakotte ellujäämiseks vajalike asjadega. Hiljem õnnestus loodusteaduste õpetajal meile selgeks teha, et isegi kui liustikud sulavad, ei too see endaga kaasa äkilist uputust ja kindlasti ei juhtu see kohe.

Minu soovitus on see, et tuleb lugeda ja uurida entsüklopeediaid, sest seal on õige info.

(15-aastane osaleja Lätis)

--- Lapsed jagavad oma kogemusi ---

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

ANDMEPÜÜK (*PHISHING*) JA KELMUSED

Kõikides riikides ja kõikide vanuserühmade lõikes on murekohaks petuskeemid, mis meelitavad võitude või tasuta asjadega. Näiteks palutakse klõpsata lingile, lubades vastutasuks mängudes kasutatavat maksevahendit või eeliseid mängukeskkonnas tegutsemiseks.

Üks enimmainitud mängu, kus sellised skeemid levivad, on Roblox (maksevahendiks on Robux) ja Fortnite (maksevahendiks on V-Bucks).

Ahvatlevaid pakkumisi asjadele, mida lapsed kõrgelt hindavad, võib olla keeruline tagasi lükata. Võimalus mängimist edendavaid elemente osta või vahetada tõstab mängija staatust mängus.

Lisaks pettumusele, et lubatud tasuta asju ei saadud, võib sellistel petuskeemidel olla ka tõsisemaid tagajärgi. Näiteks jagasid lapsed lugusid sellest, kuidas neid meelitati saatma oma pangaandmeid ja ligipääsukoode või kirjeldusi olukordadest, kus lapsed leidsid end mängukeskkonnast välja lukustatuna pärast seda, kui nad olid klõpsanud neile saadetud lingile.

Lisaks jagasid lapsed lugusid arvutiviirustest, mis võivad levida sotsiaalmeedia kontaktide kaudu sõpradele ning olukordadest, kus võltsuudise link jõudis levida teisteni, ilma et saatja oleks seda teadnud või jõudnud selle takistamiseks midagi ette võtta.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

*„Üks mu sõber sai mängukeskkonna Steam kaudu pakkumise, kus lubati anda tasuta skinne, kui ta vajutab ühele lingile. Sõber klõpsaski mõtlematult lingile ja paari tunni pärast ei saanud ta enam Steami sisse, sest keegi oli tema salasõna ära vahetanud. Kui ta sai aru, et teda on petetud, hoiatas ta kohe oma sõpruskonda.“
(12-aastane osaleja Rootsist)*

*“Nägin telefonis reklaami, mis lubas anda mängu jaoks vajalikku maksevahendit tasuta. Klõpsasin reklaamis olnud lingile, mis viis mind veebilehele, kus küsiti minu krediitkaardi andmeid. See hirmutas mind ja ma läksin sealt lehelt kohe ära. Hiljem nägin, et sama link saadeti kõikidele minu sõpradele, kuid õnneks sain selle lingi kustutatud, enne kui keegi jõudis seda avada.“
(15-aastane osaleja Soomest)*

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

KUULUJUTUD KUULSATE INIMESTE KOHTA

Töötubades osalenud lapsed rääkisid, et info kuulsate inimeste kohta võib olla väga huvitav ja seda on tore teistega jagada. On ju põnev teada saada, millega kuulsad inimesed päriselt tegelevad ja saada infot, mida kuulsused meedias näidata ei taha.

Kui info on positiivne, näiteks teatatakse uue albumi ilmumisest või muust toredast sündmusest, tekitab see head tuju ja sellest on hea teistega rääkida. Kui uudised on halvad, võib see teha kurvaks ja siis on tore, kui sõbrad on toeks.

Samuti on lastele oluline olla esimene, kes tähtsat uudist jagab – see tõstab sõprade silmis tema staatust. Uudise jagaja annab teistele midagi väärtuslikku ja näitab, et ta on oluliste asjadega kursis.

Kuigi tänapäeva lapsed teavad, et kuulsuste kohta edastatud info ei vasta alati tõe, reageerivad nad mõnikord spontaanselt ja jagavad nähtut ilma infot kontrollimata. Selle tagajärjeks võib olla piinlik olukord, kus laps avastab, et ta jagas väärinfot.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

„Nägin võõral Instragrami kontol infot, et bänd One Direction tuleb jälle kokku ning olin selle üle väga õnnelik. Saatsin selle uudise kohe oma sõpradele ja ei kontrollinud enne, kas see vastab tõe. Aga kui ma kommentaare lähemalt vaatama hakkasin, nägin, et kõik ütlesid, et see on võltsuudis ja väljamõeldis. Ning siis ma guugeldasin ja nägin, et see oligi võltsuudis.“
(12-aastane osaleja Lätist)

„Nägin Instragramis, et mu lemmikhokimängija läks teise tiimi mängima. Ma ei suutnud seda alguses uskuda, aga seal see must-valgelt kirjas oli. Mul ei tulnud pähegi, et keegi võiks midagi sellist välja mõelda. Jagasin seda uudist kõikide oma sõpradega, aga nemad naersid mu välja. Nad ütlesid, et ma vaataks selle hokimängija Instragrami kontot ja sealt ma nägigi, et see on võltsuudis.“
(12-aastane osaleja Rootsist)

--- Lapsed jagavad oma kogemusi ---

ALLIKAD JA USALDUSVÄÄRSUS

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

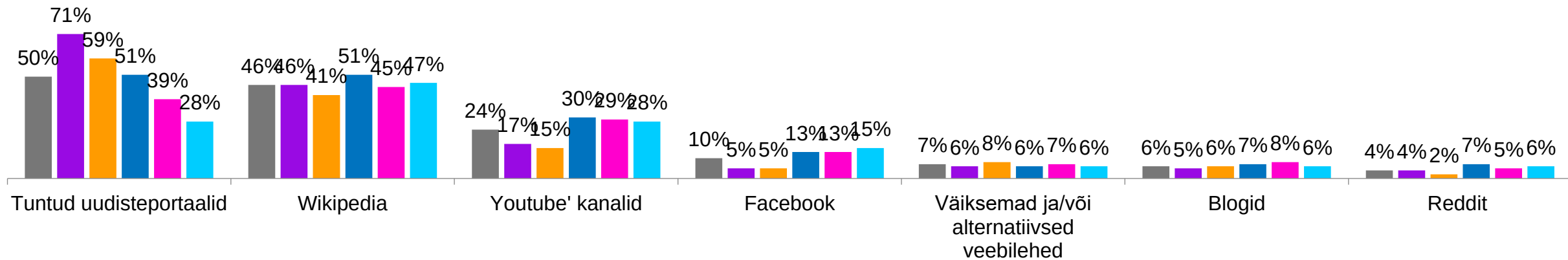
Suuremaid ja tuntud uudisteportaale usaldavad lapsed internetiallikatest kõige rohkem, eriti Soomes, Rootsis ja Eestis.

Wikipediat usaldavad pool lastest.

Youtube' ja Facebook'i usaldavad rohkem Balti riikide lapsed.

MILLISED VEEBILEHED ON SINU HINNAGUL USALDUSVÄÄRSED?

■ Total ■ Finland ■ Sweden ■ Estonia ■ Latvia ■ Lithuania

www.snopes.com mainiti vaid 1% juhtudest
kõikides riikides

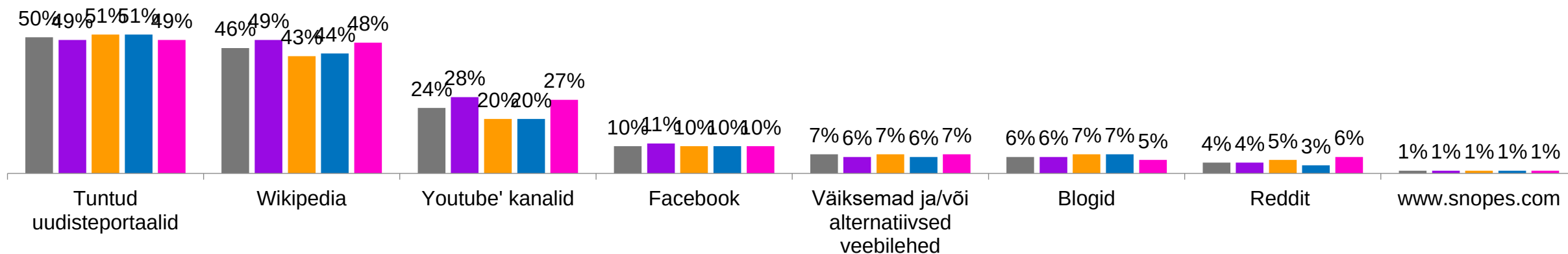
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Youtube' usaldavad rohkem poisid ja lapsed vanuses 11-13

MILLISED VEEBILEHED ON SINU HINNAGUL USALDUSVÄÄRSED?

■ Total ■ 11-13 ■ 14-17 ■ Girls ■ Boys

www.snopes.com mainiti vaid 1% juhtudest
kõikides riikides

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

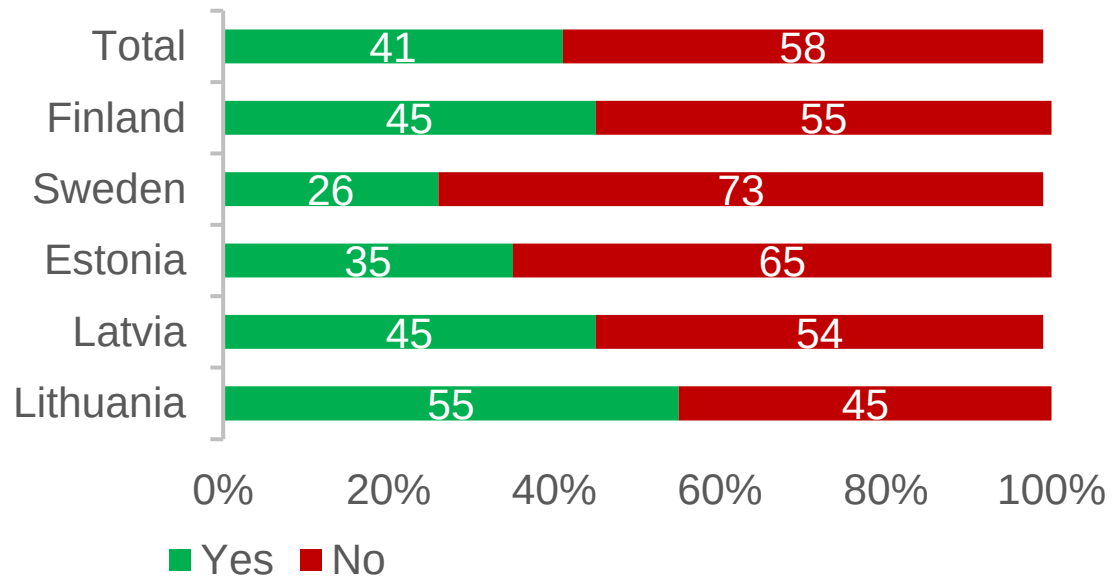

Kaks last viiest on näinud märki, mis kinnitab, et info on pärit usaldusväärsest allikast.

Kaheksa last kümnest, kes on neid märke näinud, leidsid, et neist on kasu.

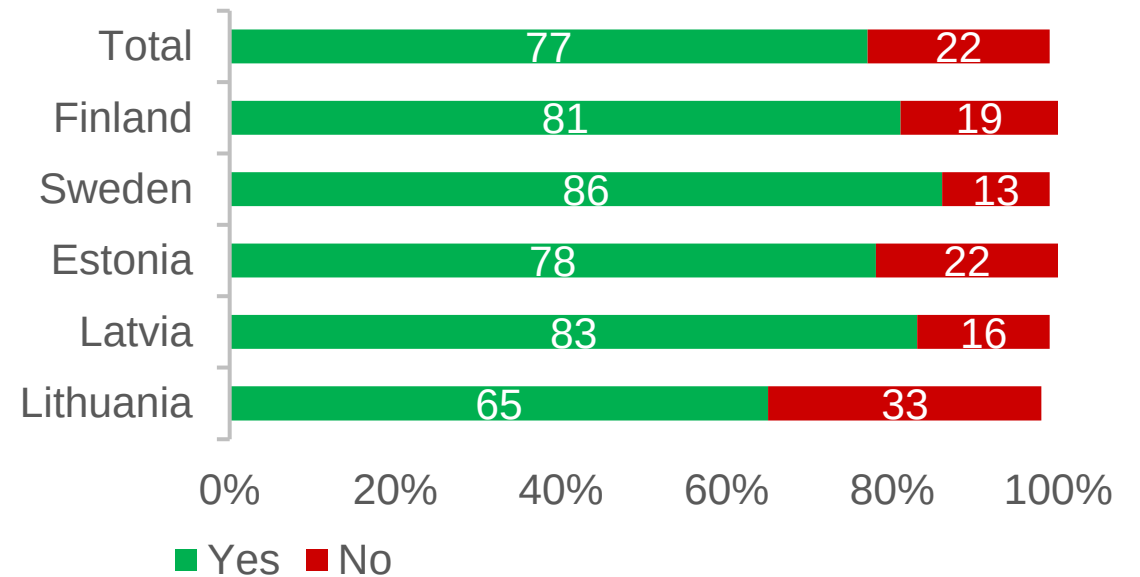
Teadlikkus sellisest tähistusest on suurem Leedus, Lätis ja Soomes.

**MÕNIKORD ON VEEBILEHTEDEL JA VEEBIPLATFORMIDEL
MÄRK, MIS NÄTAB, ET INFO PÄRINEB USALDUSVÄÄRSEST
ALLIKAST. KAS OLED SELLIST TÄHISTUST MÄRGANUD?**

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002.
Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

**JÄTKUKÜSIMUS: KAS SINU JAOKS OLI SELLEST
TÄHISTUSEST KASU?**

Total: 2,080. Finland: 455. Sweden: 266.
Estonia: 352. Latvia: 454. Lithuania: 553.

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

SOTSIAALVÕRGUSTIKUD KUI VÄÄRINFO ALLIKAD

Laste poolt jagatud kogemused näitavad, et kõige rohkem puututakse väärinfoga kokku Instagramis. Laste räägitud lood näitavad, kuidas levitatakse kuulujutte kuulsate inimeste kohta ning kuidas toimivad võltspakkumiste reklaamid, mis levivad postituste või Instragrami sõnumite kaudu.

Teine koht, kus väärinfo jõudsalt levib, on TikTokis stoorid, kus lapsed puutuvad kokku nii väär uudiste kui võltspakkimistega.

Soomes ja Balti riikides mainiti väärinfo leviku kanalina ka WhatsAppi.

Mõnikord on keeruline vahet teha, mis on tõene ja mis on väär info. Mainitud sotsiaalmeediakanalid on kiire tempoga ja populaarsed ning seetõttu on lihtne sinna kinni jääda ja minna vooluga kaasa, selle asemel, et toimuvat kriitiliselt hinnata.

Peamine laste poolt antud soovitus oli alati olla kriitiline allikate suhtes ja kontrollida infot erinevatest kohtadest. Väärinfot saab kontrollida, minnes info algallika juurde, et näha, kas see on usaldusväärne, näiteks vaadates filmi tootnud ettevõtte või jalgpalliklubi veebilehte.

Selles kontekstis mainiti Youtube' ühe kanalina, mille kaudu infot kontrollida ja kust saab nippa, kuidas väärinfot ära tunda.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

*“Sotsiaalmeedias näeb peaegu iga päev väär uudiseid, nii Instagramis, Snapchatis kui TikTokis. See on väga kurb, sest sotsiaalmeediat kasutab üha rohkem lapsi ning sageli tahavad nad väärinfot väga kiiresti edasi jagada.”
(15-aastane osaleja Soomest)*

*„Mu sõbranna ütles mulle, et ta hakkas ühe noormehega Yubos suhtlema. Suhtlus läks hästi ja sõbrannale hakkas see noormees meeldima. Vestlus kolis üle teistesse sotsiaalmeediakanalitesse. Noormees muutus pealetükkivaks ja tahtis päriselus kohtuda, aga mu sõbranna tahtis enne teha ühe videokõne, et noormehe enda kohta käivaid väiteid kontrollida, sest ta oli temast vaid fotosid näinud. Sõbranna tuli minu käest nõu küsima. Pärast pikka arutelu jõudsi järeldusele, et see noormees ei ole see, kes ta väidab end olevat. Sõbranna blokeeris ta igalt poolt ära ja rohkem temaga ei suhelnud.”
(15-aastane osaleja Eestist)*

ENDA JA SÕPRADEGA SEOTUD VÄÄRINFO

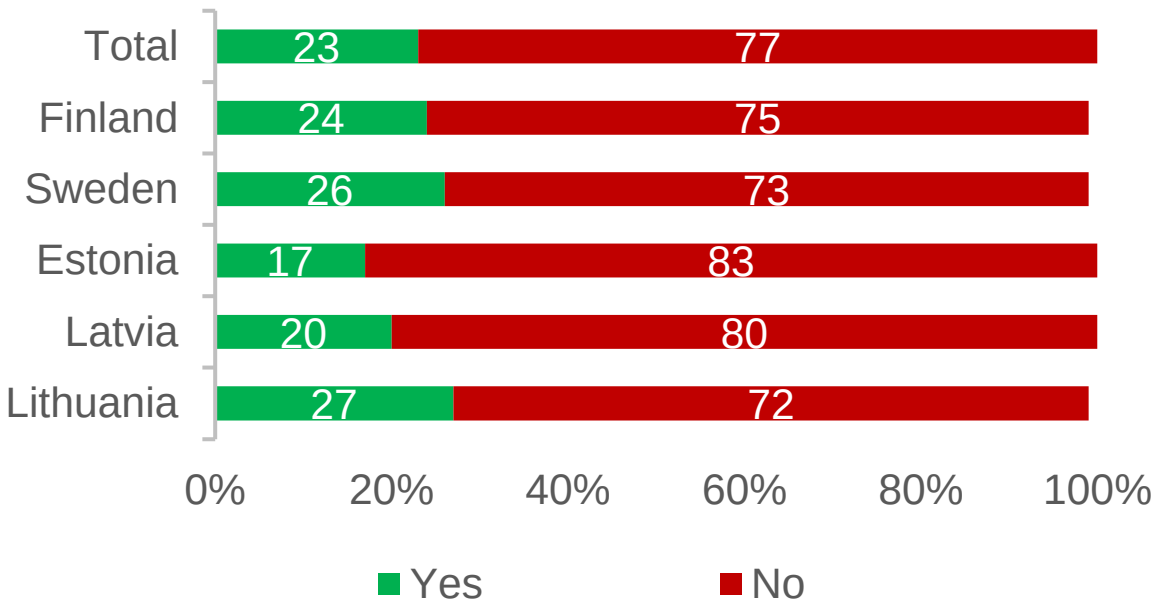
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

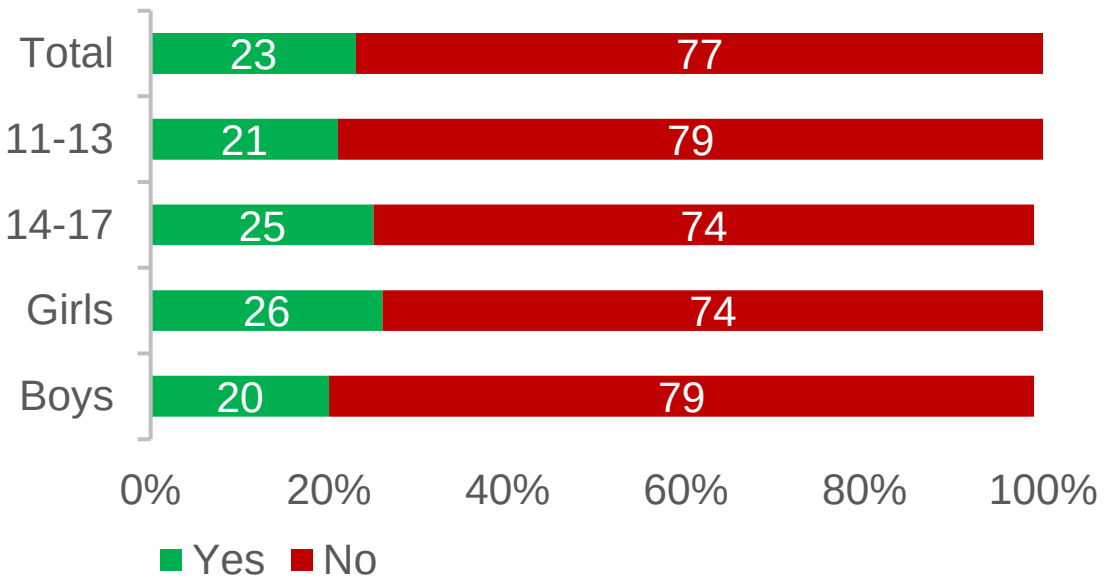
Peaaegu veerand lastest on olnud olukorras, kus nende kohta on sotsiaalmeedias jagatud valeinfot, mis põhjustas neile ebamugavust.

Sellises olukorras on olnud rohkem tüdrukud kui poisid.

KAS OLED SATTUNUD OLUKORDA, KUS SINU KOHTA ON SOTSIAALMEEDIAS JAGATUD VALEINFOT, MIS PÕHJUSTAS SULLE EBAMUGAVUST?

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002.
Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552.
Girls: 2,506. Boys: 2,437.

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

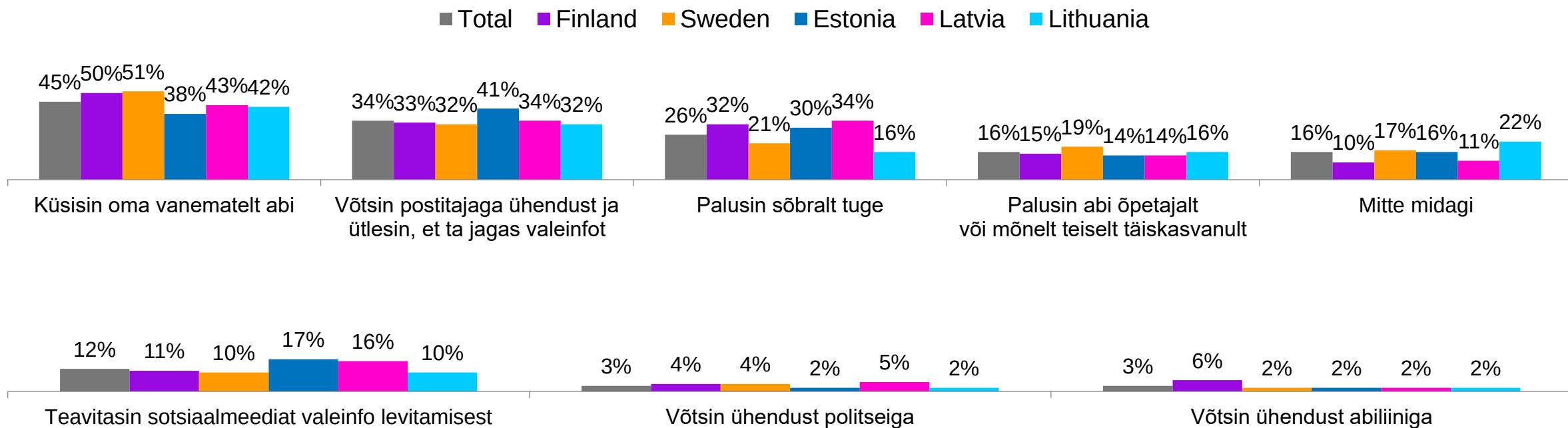

Pea pool lastest, kes on kokku puutunud nende kohta jagatud valeinfoga, küsis vanemalt selles olukorras abi.

Kolmandik lastest võttis valeinfo postitajaga ühendust ja ütles, et ta jagab valeinfot.

16% lastest ei teinud midagi.

JÄTKUKÜSIMUS: MIDA SA TEGID, KUI SAID TEADA, ET SINU KOHTA JAGATAKSE VALEINFOT?

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

SÕPRADE JA ISEENDAGA SEOTUD VÄÄRINFO

See on 12-15-aastaste laste jaoks tundlik teema. Kuigi neljandik lastest on sattunud väärinfo ohvriks, jagasid oma kogemust vaid mõned.

Laste räägitud lugude seas kirjeldati olukordi, kus rühm lapsi postitas kellegi kohta valeinfot, lihtsalt sellepärast, et nad tahtsid, et ohver ennast halvasti tunneks. See on levinud kiusamise muster ja võib tekitada tõsist kahju. Mõnede kiusamisjuhtumite puhul on kiusamine varjatud ning seetõttu ei ole alati võimalik kiusaja isikut kindlaks teha.

Koolilaste seas leviv väärinfo on kindlasti tüütu, kuid halvemal juhul võib see lõhkuda sõprussidemeid. Alati ei ole see tahtlik – mõnikord tõlgendab nalja või süütu kommentaari adressaat väljaütlemist erinevalt sellest, kuidas nalja autor seda mõtles.

Lisaks mainisid lapsed olukordi, kus inimene muutis oma internetiidentiteeti ja teeskles, et ta on keegi teine. Sellist käitumist kasutatakse mõnikord laste naeruvääristamiseks või kuulujutu levitamiseks. Tõsisemate juhtumite puhul võib identiteedi varjamine olla seotud ka seksuaalse ärakasutamisega.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

„Ühe meie kooli õpilase kohta tekitati grupivestlus, kuhu kirjutati tema kohta kõiksuguseid valesid. Olime üllatunud, kuid samuti tundsime end ebakindlalt. Mõne jaoks oli see kõigest nali. Sellise asja eest ei saa ennast kaitsta. Sinu kohta võidakse valesid levitada, ilma et sa sellest isegi teada saaks. Kui sinuni jõuab info valede levitamise kohta, peaksid sellest kindlasti õpetajale või lapsevanemale rääkima. Ära hoia seda infot enda teada ja kui sina oled selles grupivestluses, ära jää passiivseks!.“

(12-aastane osaleja Lätist)

„Keegi võõras lisas mind Snapchatis oma sõbraks, ilma igasuguse põhjusega. Ta ütles, kes ta on ja ütles, et ta on minu vanune. Kõik tundus korras olevat ja me hakkasime rääkime. Mõne aja pärast hakkas ta saatma imelikke sõnumeid, kus ta kutsus mind igasuguste hellitusnimedega ja ütles, et ta armastab mind. Mul hakkas hirm, aga alguses ei teinud ma midagi. Pärast seda, kui ta saatis oma foto, nägin, et ta oli minust palju vanem. Siis blokeerisin ta kohe ära.“

(12-aastane osaleja Leedust)

--- Lapsed jagavad oma kogemusi ---

FAKTIDE JA INFO KONTROLLIMINE

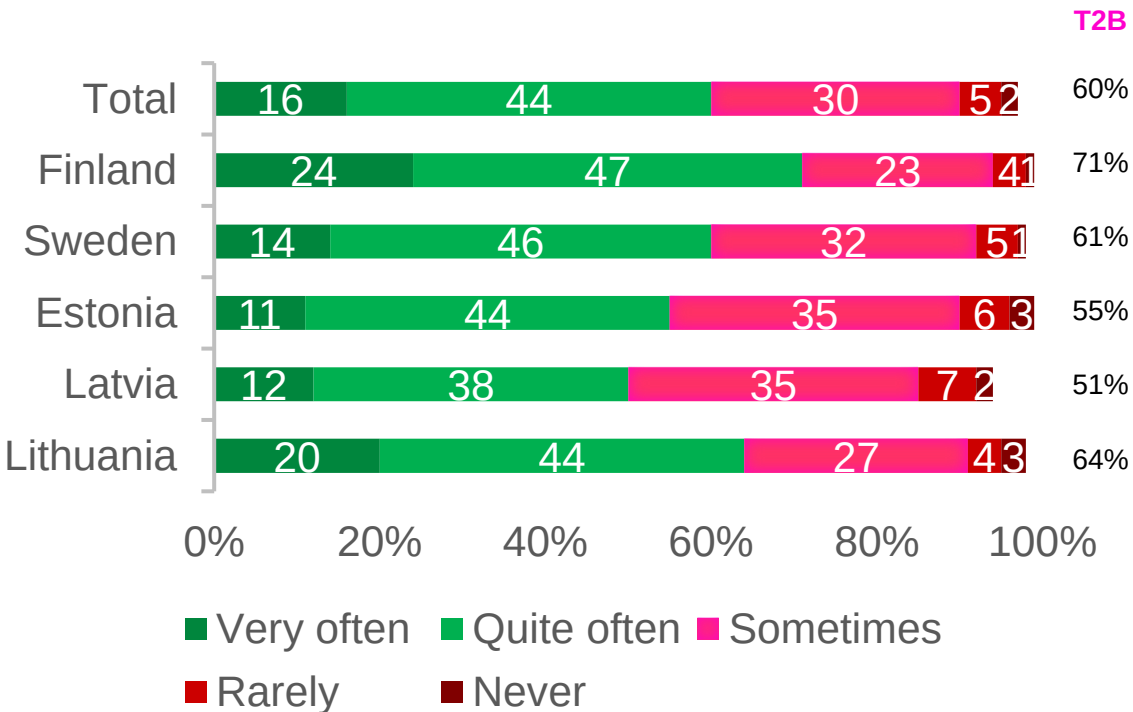
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

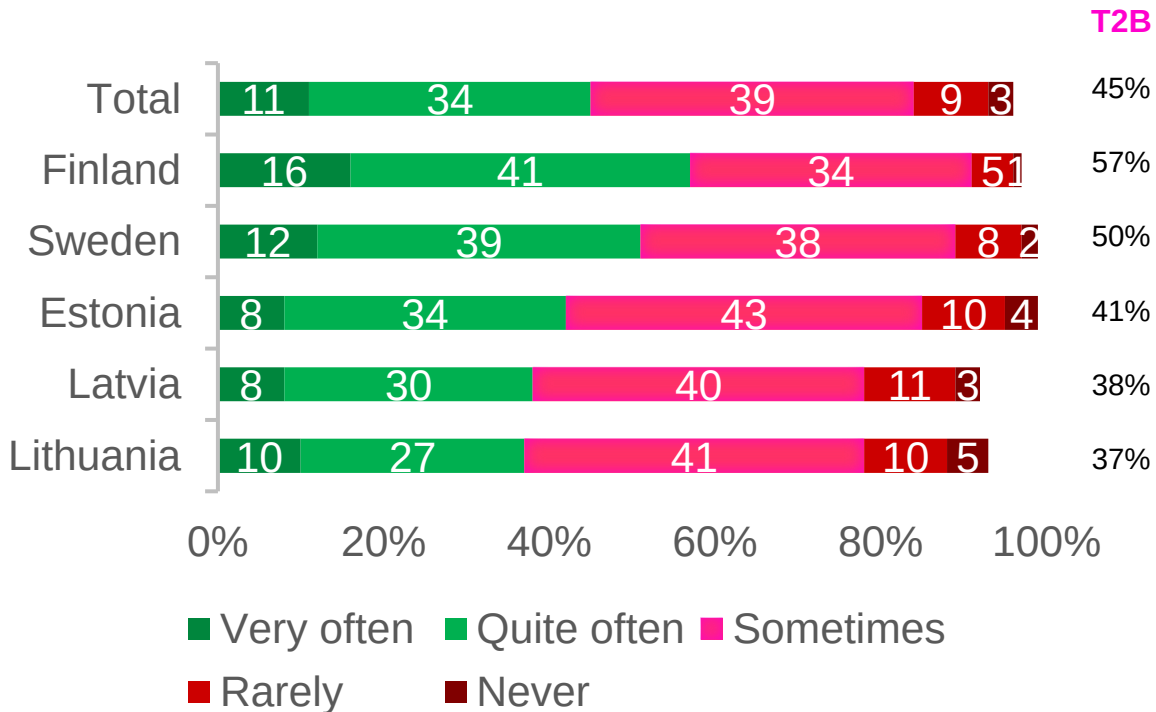
60% lastest teab, kuidas usaldusväärset infot leida sageli või väga sageli. Kuid vaid pool nendest lastest väidab, et nad oskavad sama sageli eristada tõest infot väärist infost.

Soome on siinkohal erandlik – Soome lapsed teavad paremini kui teiste riikide lapsed, kuidas usaldusväärset infot leida ning tõest ja väärinfot eristada.

TEAN, KUIDAS LEIDA USALDUSVÄÄRSET INFOT

TEAN, KUIDAS TEHA VAHET VÄÄRAL JA TÕESEL INFO

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002. Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

T2B = %, kes vastas 'üsna sageli' või 'väga sageli'

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

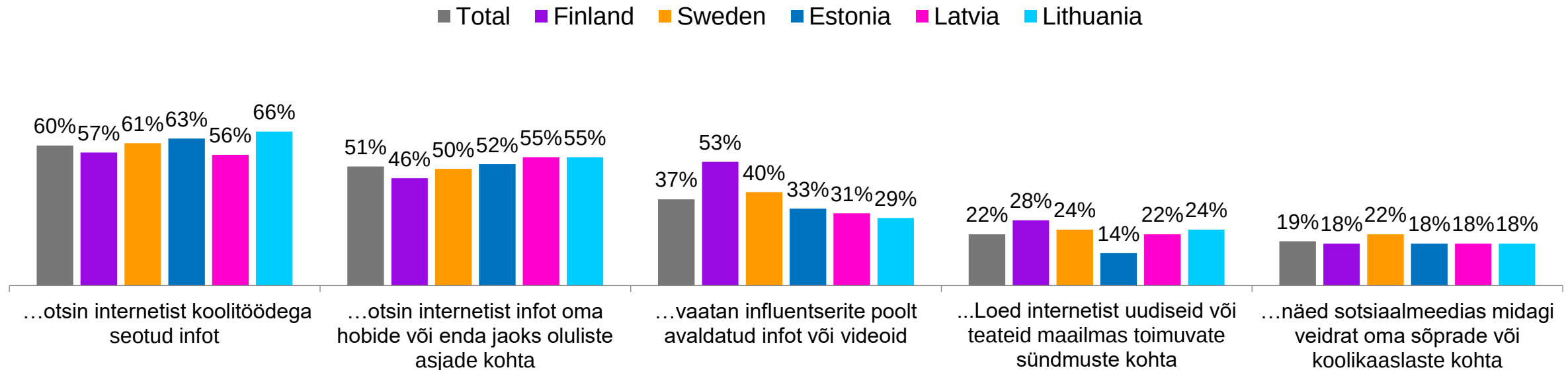

Kõige sagedamini kontrollivad lapsed koolitööde või hobidega seotud infot.

Vaid kaks last viiest võtavad midagi ette, et kontrollida influentserite poolt postitatud infot.

Uudiseid kontrollitakse harvem ning sama kehtib ka sõprade ja koolikaaslastega seotud postituste kohta sotsiaalmeedias.

KUI SAGELI VÕTAD MIDAGI ETTE, ET KONTROLLIDA, KAS
INFO ON TÕENE VÕI VÄÄR? -% VÄGA SAGELI % ÜSNA
SAGELI

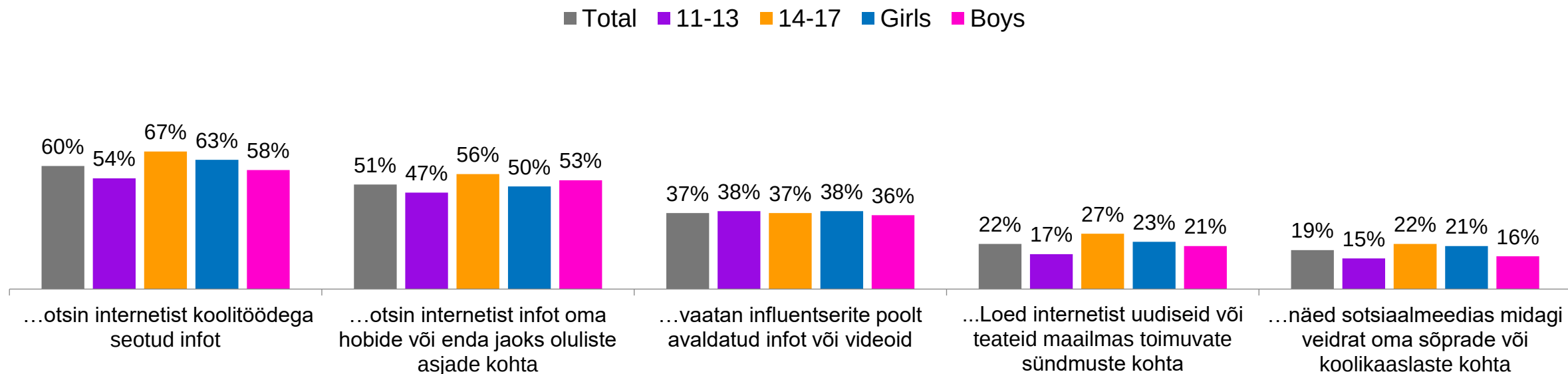

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

14-17-aastased lapsed ja noored kontrollivad info sagedamini siis, kui see on seotud koolitööde, hobide või uudistega.

KUI SAGELI VÕTAD MIDAGI ETTE, ET KONTROLLIDA, KAS
INFO ON TÕENE VÕI VÄÄR? -% VÄGA SAGELI % ÜSNA
SAGELI

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

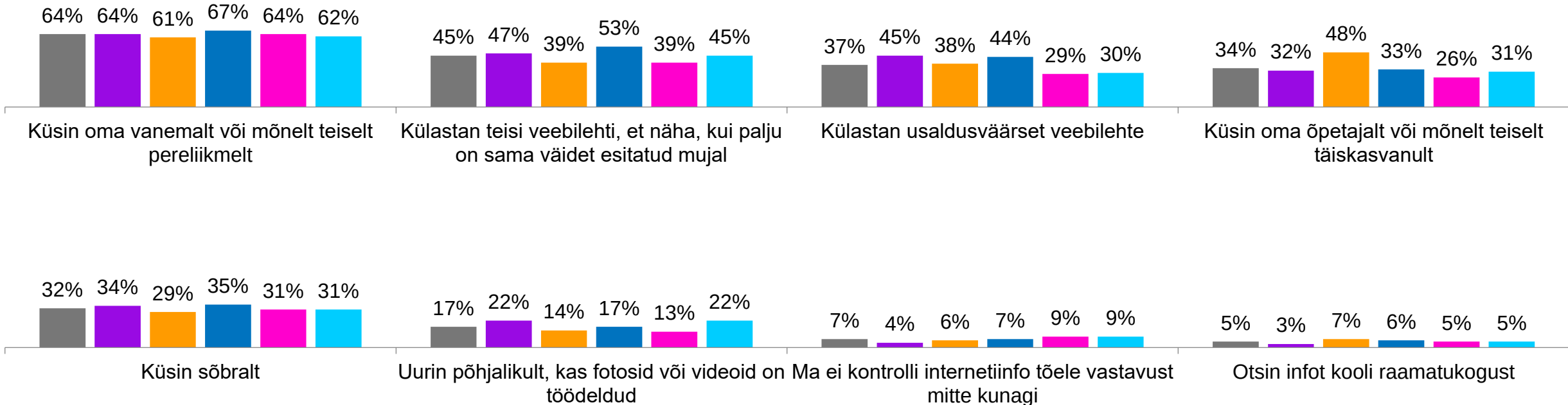
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Kõige levinum viis infot kontrollida, on küsida vanemalt või mõnelt teiselt pereliikmelt. Sageduselt teine faktikontrolli meetod on uurida, kas teiste veebiallikate avaldatud väited kinnitavad algset infot.

MIDA SA TAVALISELT TEED, KUI TAHAD KONTROLLIDA, KAS INTERNETIS OLEVA INFO ON TÕENE VÕI MITTE?

■ Total ■ Finland ■ Sweden ■ Estonia ■ Latvia ■ Lithuania

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002. Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

FAKTIKONTROLL

Töötubades jagatud lugude põhjal näeme, et faktikontrolliga on seotud rohkesti ebakindlust ning lapsed ei kontrolli infot mitmel põhjusel.

Esiteks võib olla keeruline hinnata, millal on faktikontroll vajalik. Kui uudis tundub usutav, on selle sisu lihtne küsimuse alla seadmata aktsepteerida.

Teiseks võib olla keeruline teada, kuidas fakte kontrollida. Kui ma loen uudist veebiportaalist, mida ma üldiselt usaldan, siis millisest allikast peaksin otsima veelgi usaldusväärsemat infot?

Kolmandaks on oluline kontekst ja teema olulisus. Kui ollakse teemaga väga tihedalt või emotsionaalselt seotud, võib faktikontroll kergesti meelest minna.

Koolitöödega seotud info kontrollimine on koolitöö loomulik osa. Sellest räägitakse koolis ning lapsed teavad, et koolitöös peavad väited olema kontrollitud ja pärinema usaldusväärsetest allikatest.

Laste poolt jagatud lugudest näeme, et paljud on faktikontrolli õppinud läbi oma eksimuste.

VÄLJAVÕTTED LASTE POOLT RÄÄGITUD LUGUDEST

*“Paar päeva tagasi nägin Instagramis fotot, kus mees tulistas püssist. Seal öeldi, et see mees tappis räppar Einari. Et Einar oli hiljuti tapetud, uskusin seda lugu. Hiljem selgus, et foto oli tehtud paar aastat tagasi ühest Austraalias toimunud gängitulistamisest.”
(15-aastane osaleja Rootsist)*

*„Soovitame kõikidel sotsiaalmeedia kasutajatel kontrollida infot teistest allikatest või küsida usaldusväärselt täiskasvanult, isegi, kui see info paistab usutav.“
(15-aastane osaleja Soomest)*

--- Lapsed jagavad oma kogemusi ---

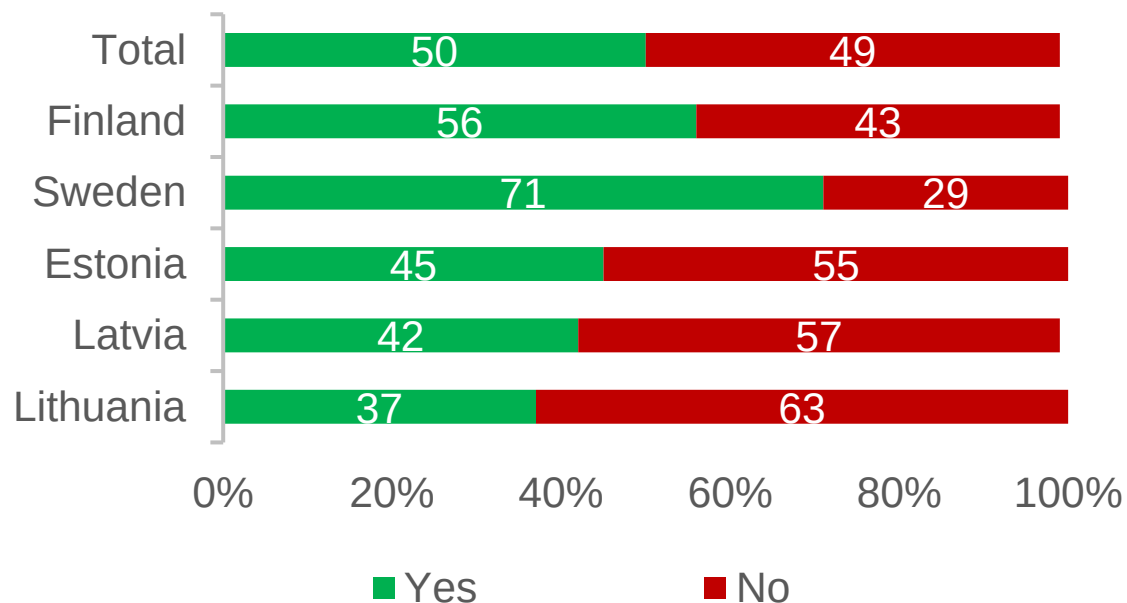
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

50% lastest on õppinud koolis, kuidas internetis infot kontrollida. Rootsis on faktikontrolli õppinud 70%-le lastest. Balti riikide lastele räägitakse koolis faktikontrollist vähem kui Skandinaavia riikides.

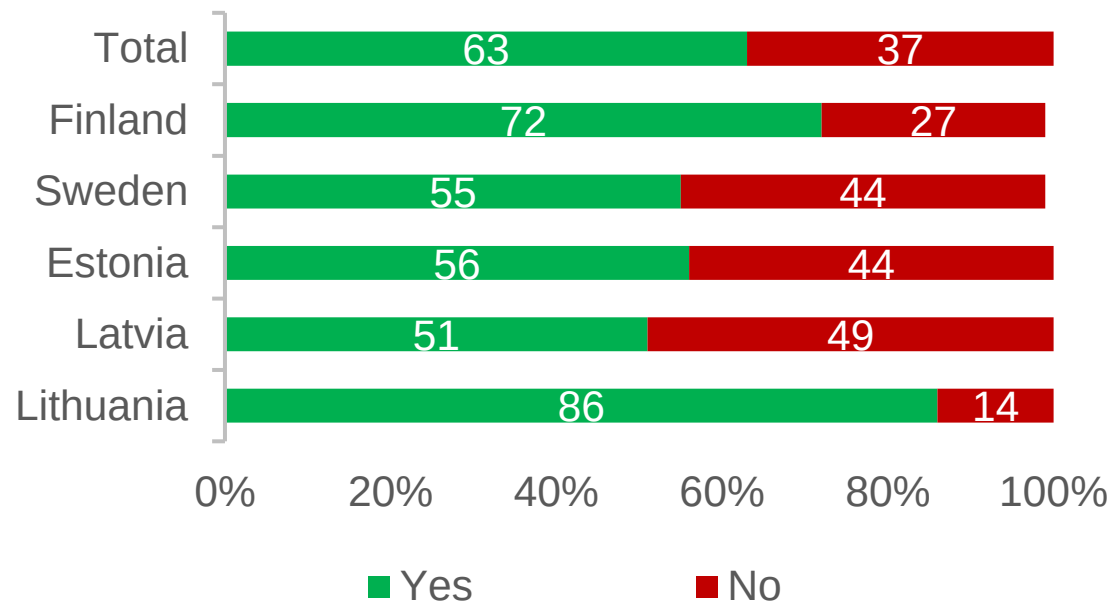
Kaks last viiest, kes on koolis faktikontrolli õppinud, ütles, et nende hinnangul ei saanud nad faktikontrolli piisavalt hästi selgeks.

KAS OLED KOOLIS ÕPPINUD, KUIDAS INTERNETIS INFOT KONTROLLIDA?

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002.
Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

JÄTKUKÜSIMUS: KAS SAID KOOLIS FAKTIKONTROLLI PIISAVALT HÄSTI SELGEKS, ET OSATA LEIDA USALDUSVÄÄRSET INFOT JA KONTROLLIDA, KAS INFO ON TÕENE VÕI VÄÄR?

Total: 2,526. Finland: 565. Sweden: 715. Estonia: 449.
Latvia: 424. Lithuania: 373.

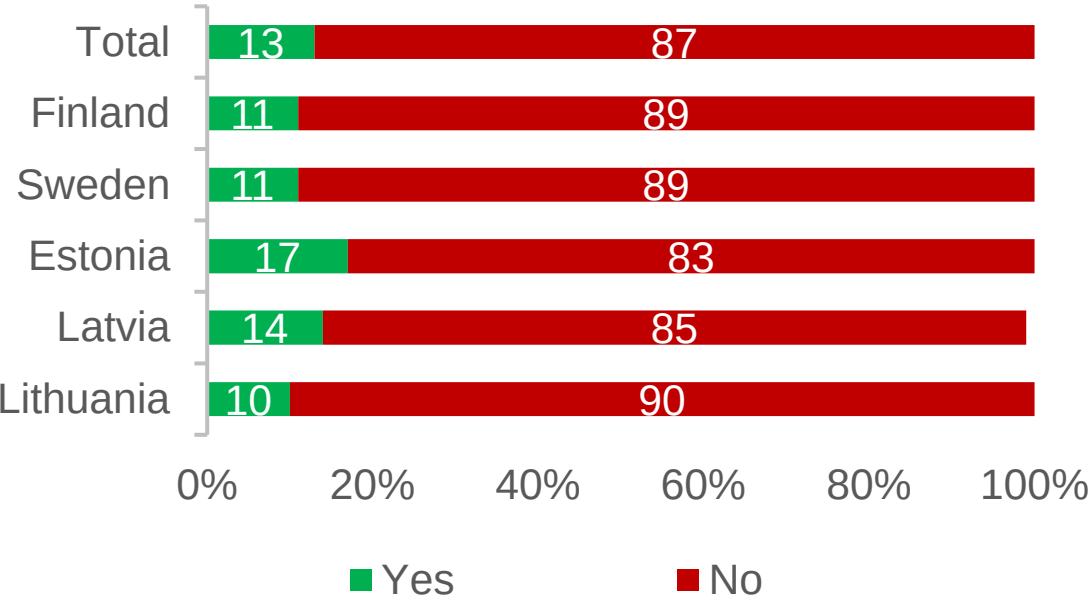
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

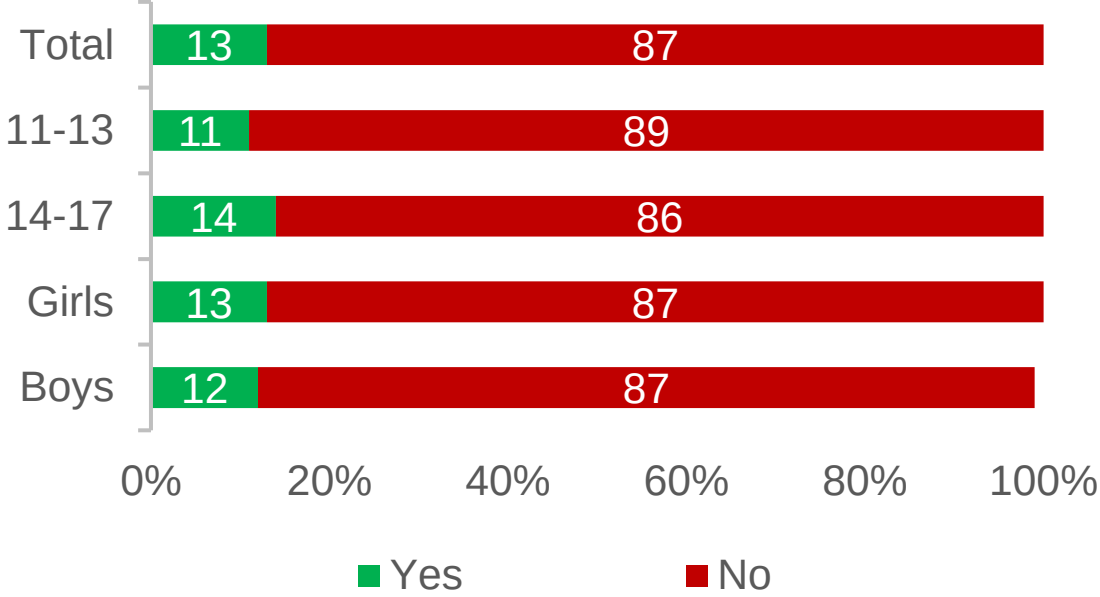
Peaaegu 90% lastest ütles, et nad ei ole avastatud väärinfot raporteerinud veebilehe või sotsiaalmeediaplatformi vastavate teavitustahandite kaudu.

Tulemused ei erinenud eärühmade ega sugude lõikes.

JÄTKUKÜSIMUS: KUI OLED MÄRGANUD INTERNETIS VÄÄRINFOT, KAS OLED AVASTATUD VÄÄRINFOT RAPORTEERINUD VEEBILEHE VÕI SOTSIAALMEEDIAPLATVORMI VASTAVATE TEAVITUSVAHENDITE KAUDU?

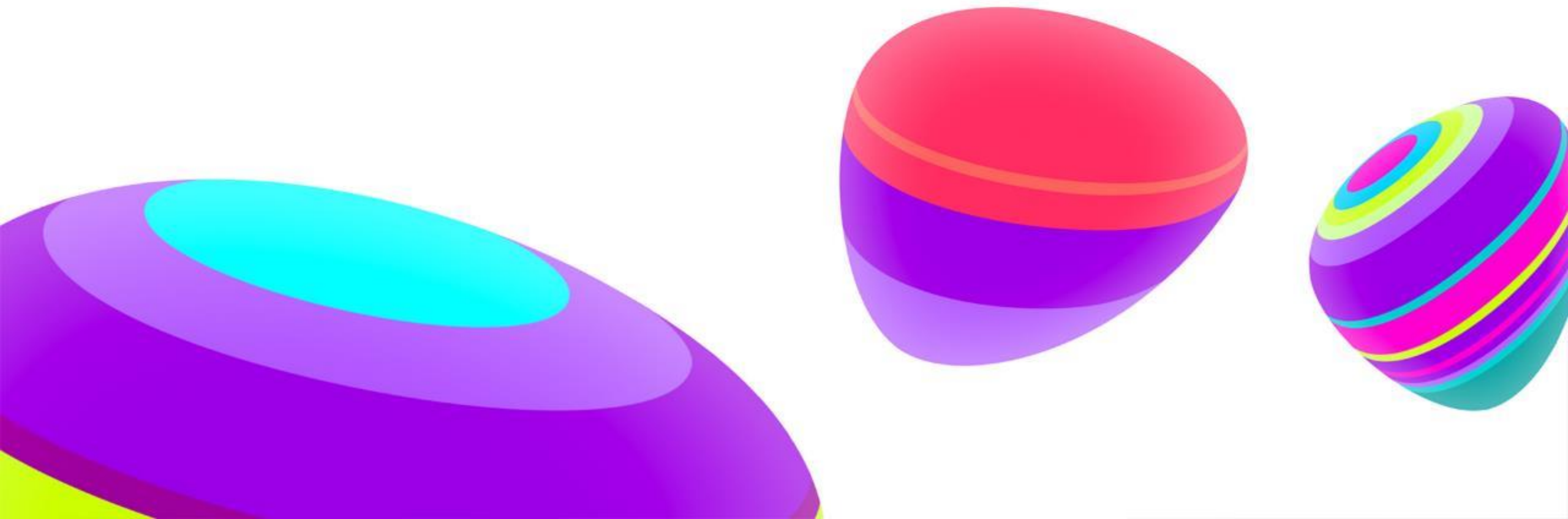
Total: 4,561. Finland: 940. Sweden: 917. Estonia: 874.
Latvia: 913. Lithuania: 917.

Total: 4,561. Age 11-13: 2,146. Age 14-17: 2,415.
Girls: 2,273. Boys: 2,217.

LISAD

LISAGRAAFIKUD

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

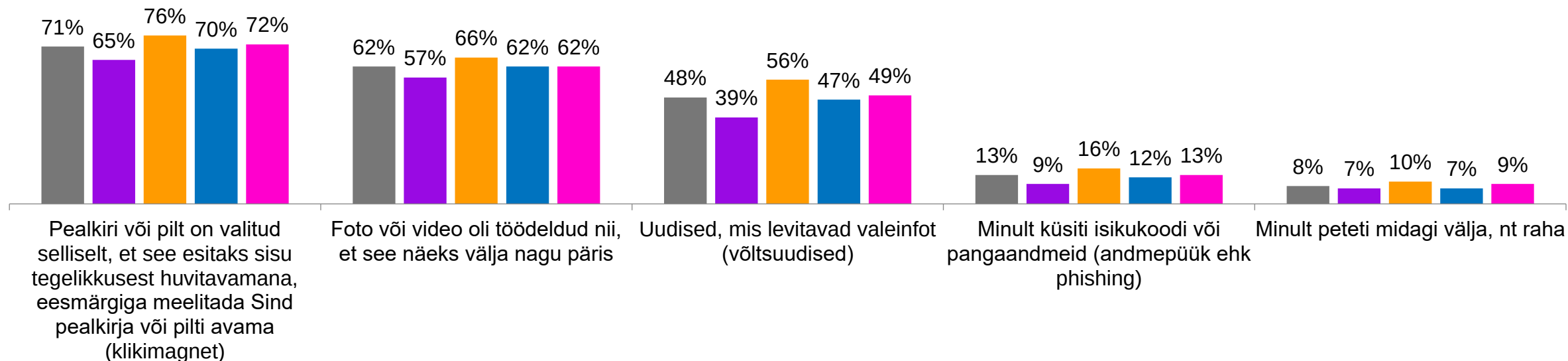

70% lastest on kokku puutunud klõpsusöödaga (click bait) ja 60% lastest on näinud võltsitud fotot või videot, mida on muudetud selliselt, et see näeks välja ehtne.

Vanemad lapsed puutuvad klõpsusööda ja võltsitud pildimaterjaliga kokku rohkem kui nooremad lapsed. Poiste ja tüdrukute kogemused olid sarnased.

KAS OLED INTERNETIS KOKKU PUUTUNUD MÕNE ALLJÄRGNEVA OLUKORRAGA? – % „JAH”

■ Total ■ 11-13 ■ 14-17 ■ Girls ■ Boys

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

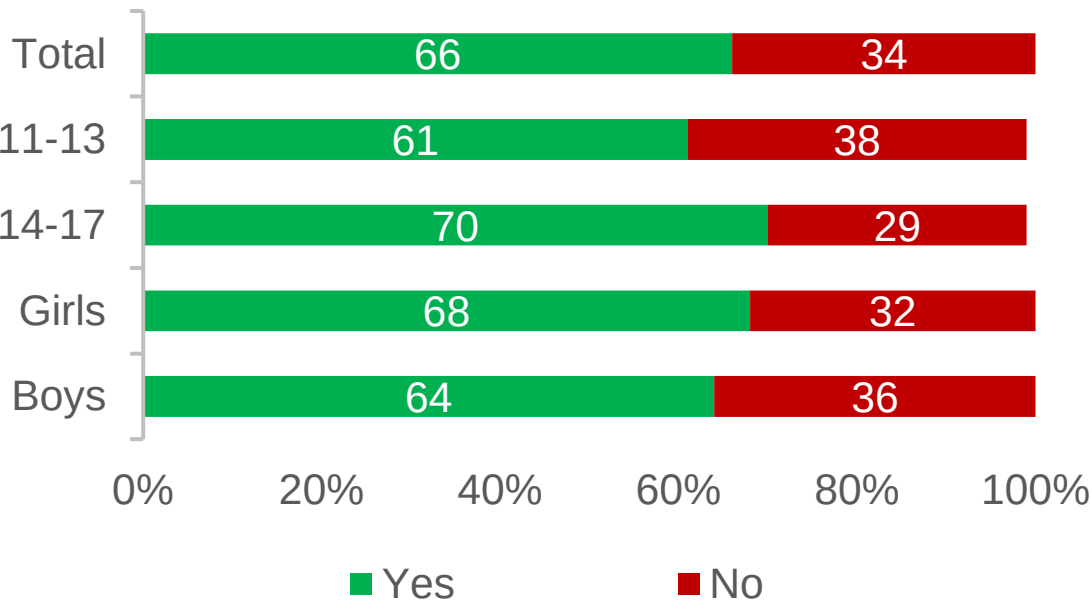

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

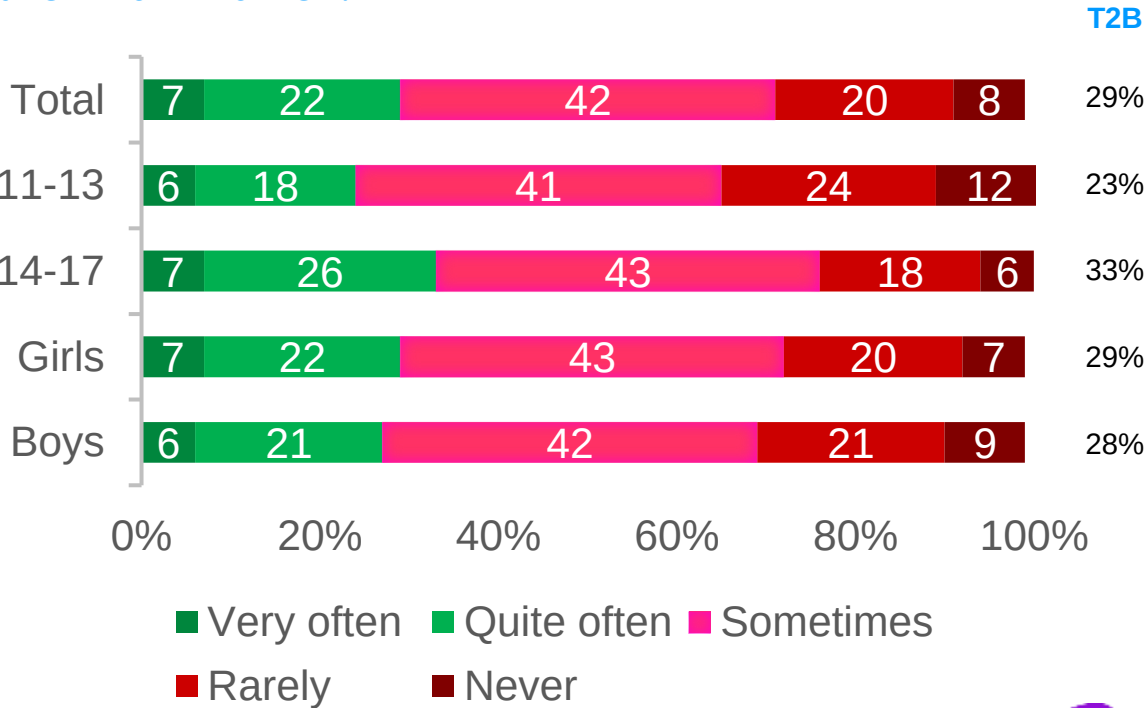
14-17-aastased lapsed jagavad sageli internetist leitud infot teistega.
11-13-aastased lapsed kontrollivad infot enne teistega jagamist keskmisest harvemini.

KAS JAGAD INTERNETIST LEITUD INFOT TEISTEGA?

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506.
Boys: 2,437.

JÄTKUKÜSIMUS: KAS VÕTAD MIDAGI ETTE, ET KONTROLLIDA INFO TÕELE VASTAVUST, ENNE SELLE JAGAMIST TEISTEGA?

Total: 3,300. Age 11-13: 1,534. Age 14-17: 1,787. Girls: 1,694.
Boys: 1,549.

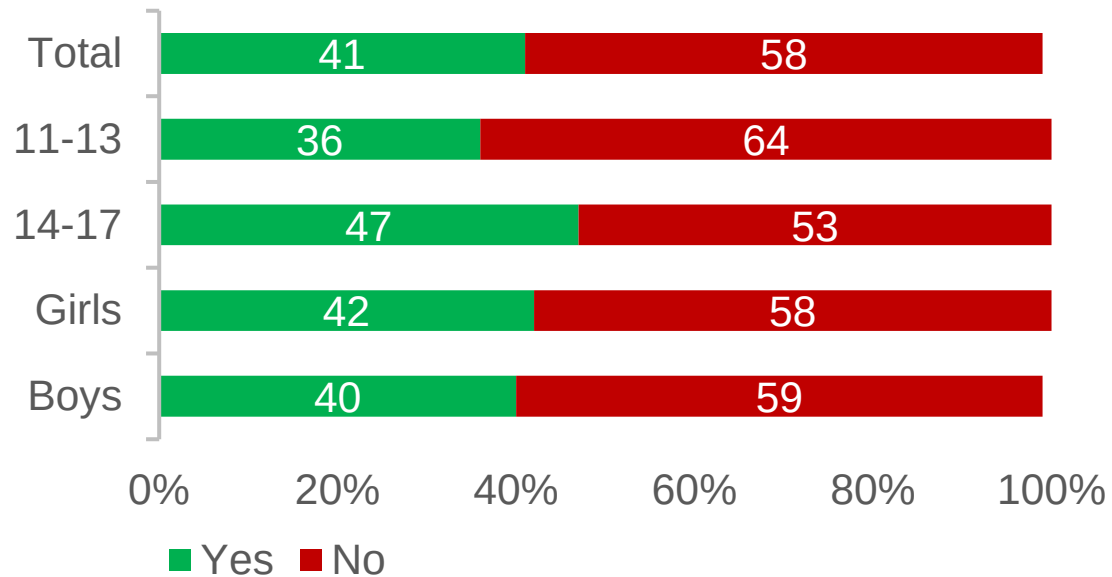
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Vanemad lapsed (14-17-aastased) on näinud veebilehtedel märki, mis tähistab allika usaldusväärsust rohkem kui nooremad lapsed.

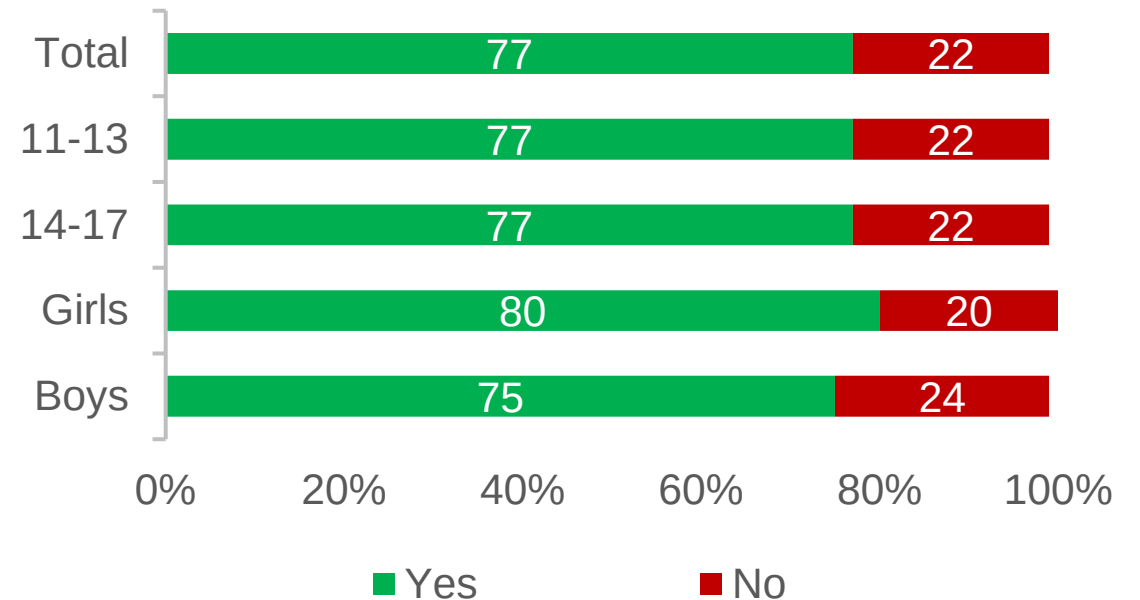
Hinnangud usaldusväärsust tähistava märki kasulikkusele varieeruvad earühmade ja sugude lõikes.

MÕNEL VEEBLILEHEL ON MÄRK, MIS KINNITAB, ET VEEBILEHEL OLEV INFO PÄRINEB USALDUSVÄÄRSEST ALLIKAST. KAS OLED SELLESET MÄRKI MÄRGANUD?

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506.
Boys: 2,437.

JÄTKUKÜSIMUS: KAS SINU ARVATES ON SELLEST MÄRGIST KASU?

Total: 2,080. Age 11-13: 886. Age 14-17: 1,194.
Girls: 1,061. Boys: 981.

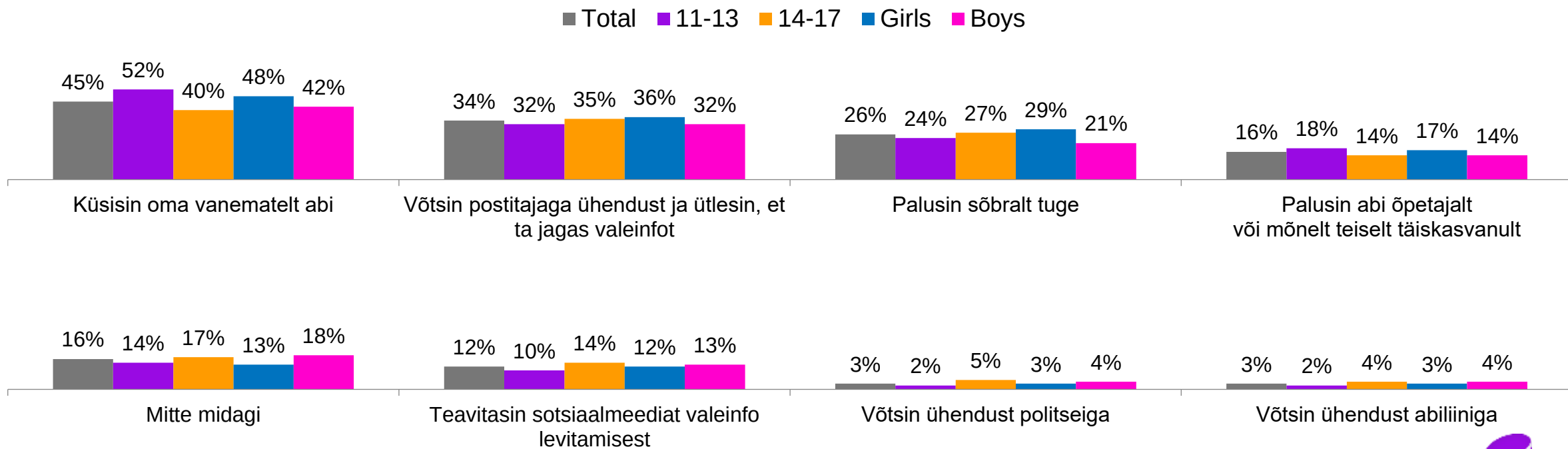
KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Nooremad lapsed küsivad vanematelt sagedamini abi, kui keegi on nende kohta sotsiaalmeedias valesid levitanud.

Poisid reageerivad enda kohta käiva valeinfo osas mõnevõrra passiivsemalt ning ei tee midagi, kui keegi nende kohta valeinfot jagab.

JÄTKUKÜSIMUS: MIDA SA TEGID, KUI SAID TEADA, ET SINU KOHTA LEVIB INTERNETIS VALEINFO

Total: 1,146. Age 11-13: 510. Age 14-17: 636. Girls: 642. Boys: 480.

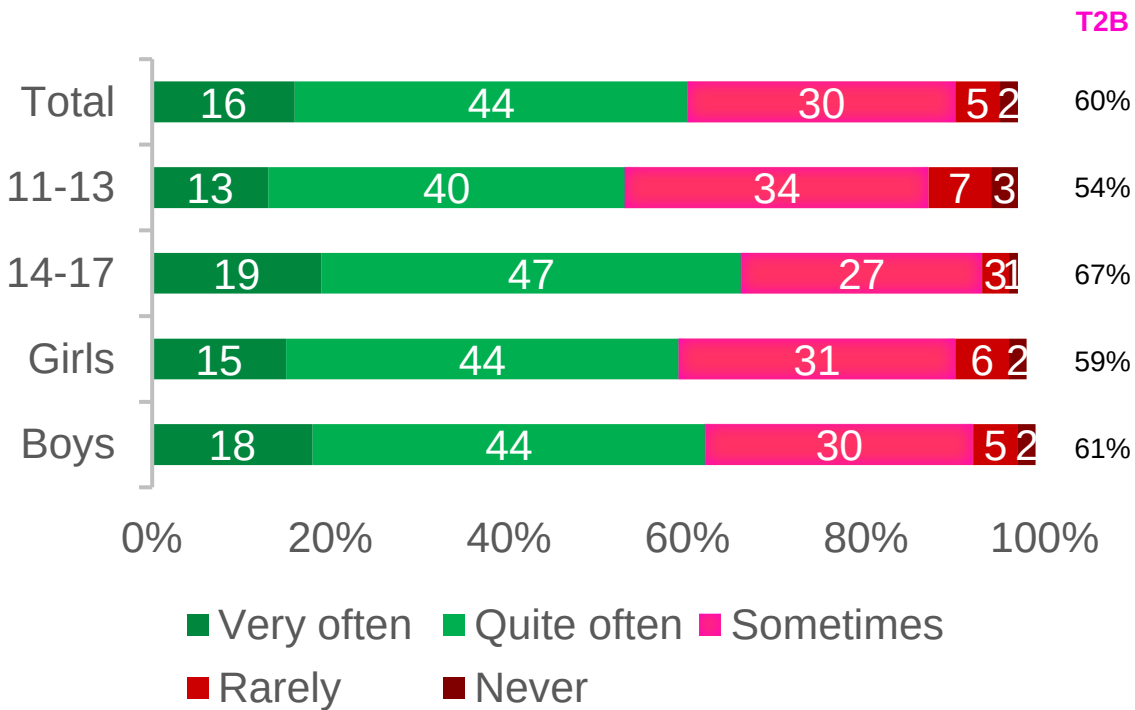

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

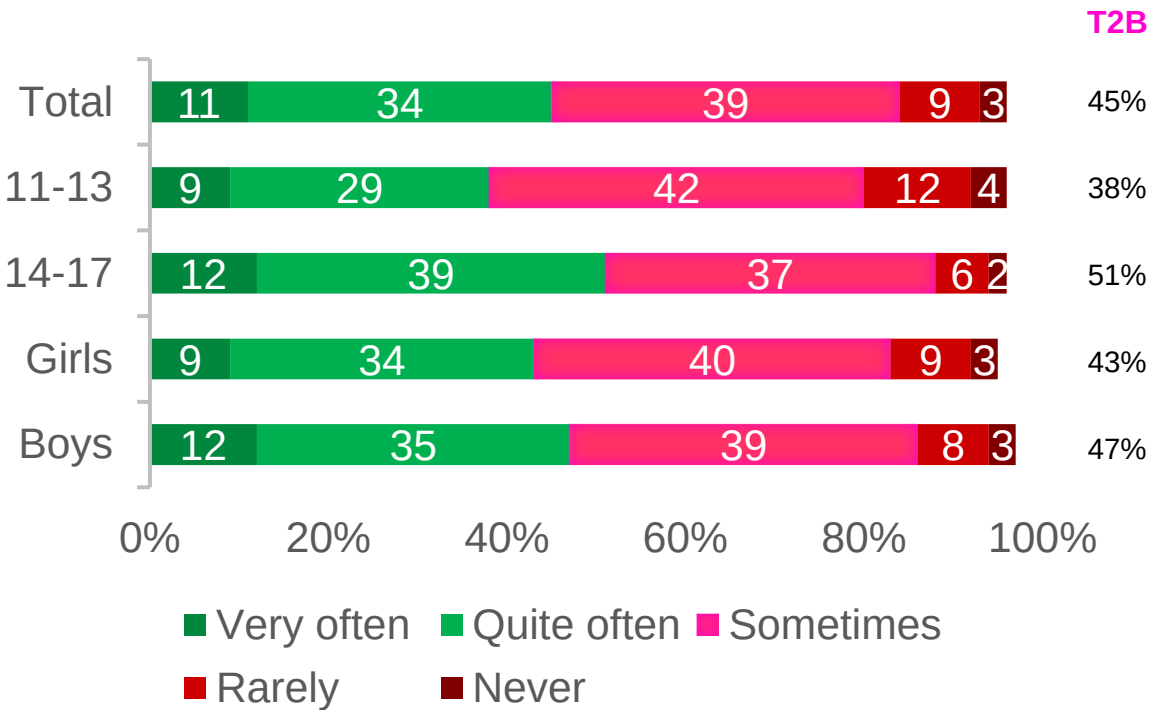

14-17-aastased noored on oma oskuste suhtes enesekindlamad ning ligikaudu 70% neist ütles, et nad teavad üsna sageli või väga sageli, kuidas leida usaldusväärset infot. Neist ligikaudu pool ütles, et nad teavad, kuidas eristada tõest infot väärist infost.

TEAN, KUIDAS LEIDA USALDUSVÄÄRSET INFOT

TEAN, KUIDAS TEHA VAHET VÄÄRAL JA TÕESEL INFOL

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

T2B = %, kes vastas 'üsna sageli' või 'väga sageli'

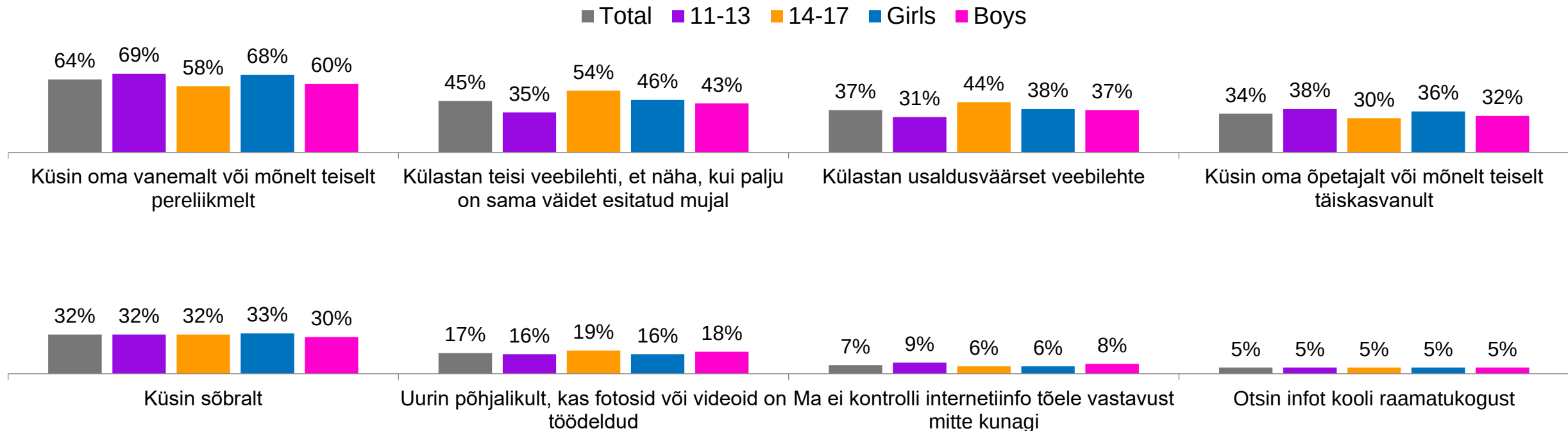

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

Nooremad lapsed küsivad faktide kontrollimisel abi oma vanemalt, mõnelt teiselt pereliikmelt või õpetajalt. Nooremad lapsed kasutavad info kontrollimiseks sagedamini teisi veebilehti.

MIDA SA TAVALISELT TEED, KUI TAHAD KONTROLLIDA, KAS INTERNETIST LEITUD INFO ON TÕENE VÕI VALE?

Total: 5,027. Age 11-13: 2,475. Age 14-17: 2,552. Girls: 2,506. Boys: 2,437.

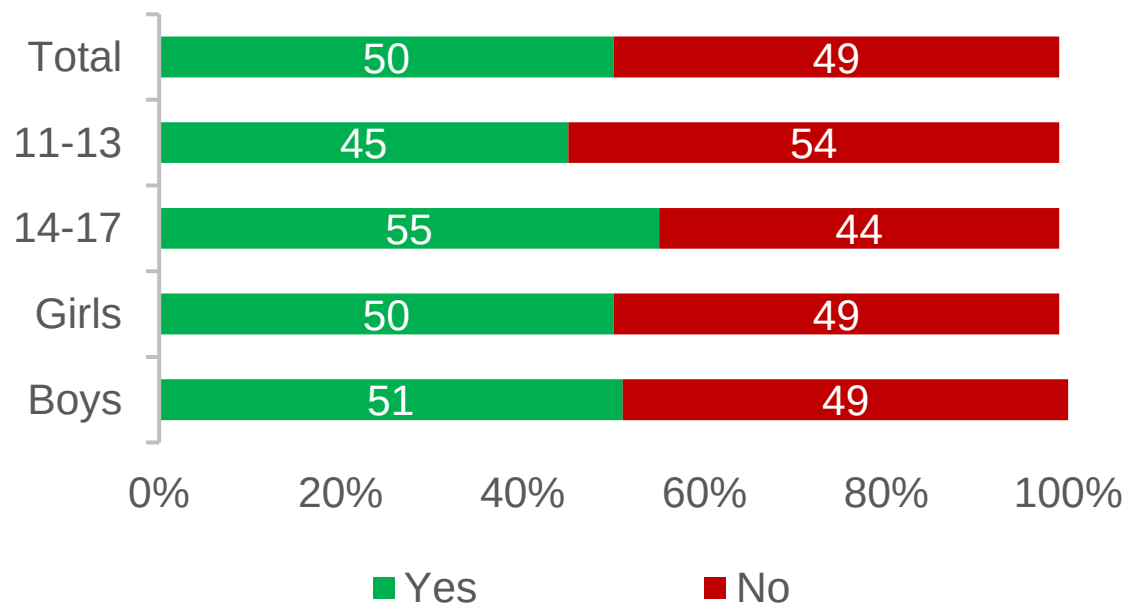

KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED

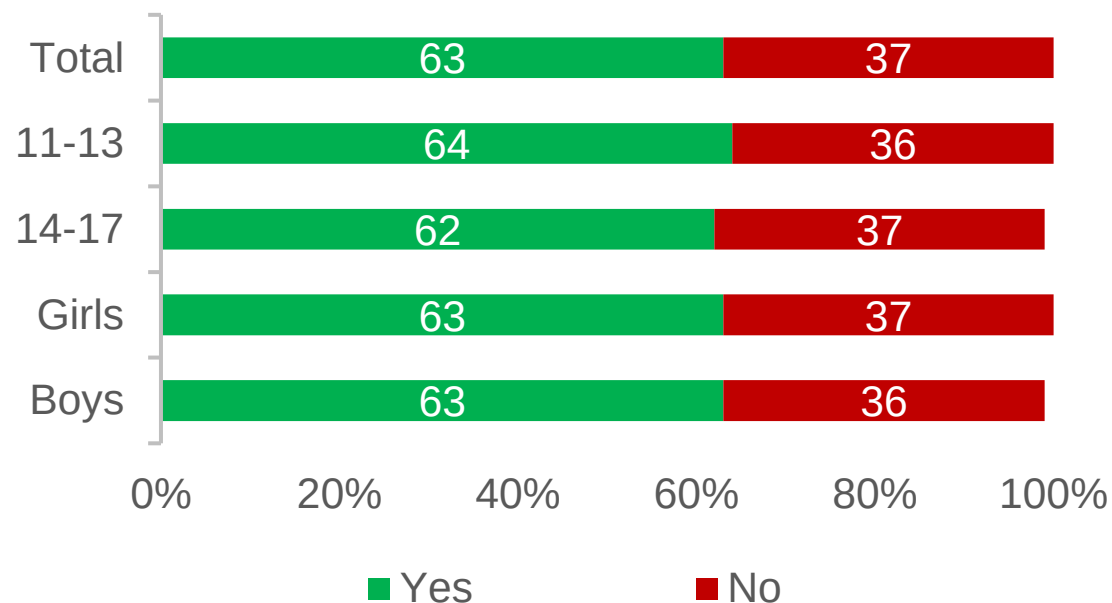
Vanemad lapsed on koolis info kontrollimisega kokku puutunud rohkem kui nooremad lapsed – tõenäoliselt seetõttu, et nad on koolis kauem käinud.

KAS OLED KOOLIS ÕPPINUD, KUIDAS INTERNETIS INFOT KONTROLLIDA?

Total: 5,027. Finland: 1,009. Sweden: 1,007. Estonia: 1,002.
Latvia: 1,000. Lithuania: 1,009.

JÄTKUKÜSIMUS: KAS SAID KOOLIS FAKTIKONTROLLI PIISAVALT HÄSTI SELGEKS, ET OSATA LEIDA USALDUSVÄÄRSET INFOT JA KONTROLLIDA, KAS INFO ON TÕENE VÕI VÄÄR?

Total: 2,526. Age 11-13: 1,110. Age 14-17: 1,416.
Girls: 1,257. Boys: 1,233.

